
Варшава, 3 березня 2026 року
Opinion-Nr.: JUD-UKR/560/2025 [SA]

ВИСНОВОК ПРО КОДЕКС СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ УКРАЇНИ

Україна

Цей Висновок складений на основі напрацювань **Еліс Томас**, старшої міжнародної експертки з права та захисту прав людини; та **д-ра Джессіки Волш**, незалежної експертки з питань незалежності судової влади та лекторки права, директорки програм LL.M. юридичного факультету Букінгемського університету.

На основі матеріалів неофіційного англомовного перекладу Кодексу, наданого Радою суддів України.

Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ

Ul. Miodowa 10, PL-00-251 Warsaw
Office: +48 22 520 06 00
www.legislationline.org

РЕЗЮМЕ ТА КЛЮЧОВІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Кодекс суддівської етики України надає настанови щодо етичної поведінки та охоплює широкий спектр питань, пов'язаних з незалежністю судової влади, неупередженістю, доброчесністю та професійною поведінкою, у тому числі в публічній комунікації, використанні технологій штучного інтелекту (ШІ), соціальних мереж та позасудових заходів.

Прийняття нового Кодексу Радою суддів України вітається як крок, який може сприяти посиленню принципів суддівської поведінки, підвищувати обізнаність про етичні принципи серед суддів та зміцнювати довіру громадськості до справляння правосуддя і його прозорість, зокрема, за підтримки вичерпного Коментаря, який розписує детальніше практичні настанови, що його планується розробити. З метою забезпечення ефективного застосування на практиці, також важливо, щоб такі правила широко поширювалися серед суддів, які також мають отримувати регулярне навчання на цю тему.

Цей Висновок має на меті запропонувати певні додаткові зауваги та рекомендації з наміром надалі посилювати зрозумілість, зв'язність, практичний вплив та ефективно впровадження Кодексу суддівської етики, а також стати одним із джерел розробки Коментаря.

Примітно, що існує низка аспектів, які потребують уточнення або детальнішого роз'яснення в Кодексі або в Коментарі. Важливо, що в Кодексі прямо не визначено його особисті та часові рамки, що може спричинити невизначеність щодо того, чи певні зобов'язання, зокрема, ті, що пов'язані з публічними заявами та конфіденційністю, виходять за рамки чинної судової служби.

Норми про незалежність судової влади містять важливі положення про принципи та робочі обов'язки, в тому числі вимогу проявляти стійкість до тиску та втручання, що є абсолютно неприпустимим і на таке має бути реакція у вигляді дієвих та стримуючих санкцій. Водночас, така система виграла би від більшої узгодженості, зокрема, там, де накладання положень може призвести до дублювання, а також там, де принципи незалежності, неупередженості, доброчесності та коректності суддівства можна було би чіткіше сформулювати як загальний стандарт, що визначає всі аспекти поведінки суддів. До того ж, тиск, що впливає на незалежність судової влади, може чинитися не лише з боку зовнішніх суб'єктів, а й зсередини самої судової системи, і етичні засади мали б містити чіткіші вказівки з цього приводу.

Кодекс містить положення, які регулюють реалізацію свободи слова суддями, у тому числі публічні заяви та вимогу про конфіденційність, which що відображає важливість забезпечення неупередженості, авторитету судової влади та довіри громадськості до здійснення правосуддя. Водночас, було б доцільно забезпечити застосування цих положень у відповідності до міжнародних стандартів, зокрема, шляхом чіткого розмежування між

обмеженнями, необхідними для забезпечення справедливості судових розглядів, що тривають, та законним професійним дискурсом щодо вже вирішених судових справ. Міжнародні стандарти також визнають, що судді можуть, а за певних обставин і повинні, виступати на захист верховенства права та суддівської незалежності, за умови, що такі висловлювання не суперечать гідності, неупередженості та достоїнстві судової посади.

Крім того, Кодекс міг би містити ще більш рішучі зобов'язання щодо забезпечення справедливих, недискримінаційних та вільних від насильства й домагань судів, робочого середовища та ставлення до всіх осіб у судовій залі та під час здійснення судових функцій, а також у більш загальному плані.

І нарешті, цей Висновок зазначає, що Кодекс не пропонує механізму, за допомогою якого судді можуть шукати конфіденційних, незобов'язуючих порад про етичні питання. Міжнародні рекомендації наголошують на превентивній цінності системи консультацій на тему етики у судовій владі, яка би чітко відокремлювалася від дисциплінарних органів.

На додачу, сама система виграла би від наявності чіткіших вказівок щодо поведінки після звільнення чи виходу на пенсію, а також від включення основних етичних норм щодо подарунків та гостинності. Вирішення цих питань сприятиме посиленню превентивної функції Кодексу та підтримуватиме його послідовне, надійне та ефективне застосування на практиці.

Зокрема, на додаток до зазначеного вище, БДІПЛ надає такі рекомендації щодо подальшого вдосконалення Кодексу:

A. Щодо загальних положень:

1. Розглянути можливість внесення змін до статті 1, щоб вона відображала обов'язок, а не лише право суддів виступати на захист верховенства права та суддівської незалежності; [пар. 27]
2. Уточнити, бажано у статті 2 або в Коментарі, що обов'язок протистояти тиску застосовний однаково до втручання, яке йде і ззовні, і зсередини судової влади, і що судді мають поводитися так, щоб водночас зберегти видимість опору таким тискам. [пар. 28]

B. Посилити принцип рівності та недискримінації, переглянути статтю 9, з метою:

- (i) розширити перелік захищених характеристик, який має прямо включати, серед іншого, народження, приналежність до національної меншини, етнічне походження, сімейний стан, наявність інвалідності, а також статус мігранта чи біженця, при цьому зберігаючи загальне положення «будь-які інші ознаки»; [пар. 32]
- (ii) уточнити, або у тексті статті, або в коментарі, що обов'язок недискримінації поширюється на всіх осіб, з якими судді взаємодіють у рамках своїх професійних повноважень, включаючи

сторони, свідків, адвокатів, працівників суду та колег-суддів, а також, що він охоплює не лише заборону дискримінаційної поведінки, а й нетерпимість до дискримінаційного ставлення з боку осіб, що перебувають під їхнім впливом, керівництвом або контролем, та свідоме недопущення такого ставлення, а також позитивний етичний обов'язок усвідомлювати різноманітність та аналізувати, як слова та поведінка можуть сприйматися як прояв упередженості чи необ'єктивності, з метою сприяння створенню справедливого, недискримінаційного та вільного від утисків судового середовища; [пар. 34-35]

С. Щодо свободи висловлювання суддів:

1. Посилити захист безсторонності та публічної впевненості у правосудді, внести зміни до статті 12, щоб заборона на коментарі стосувалася заяв, які робляться публічно, за межами зали суду, по суті або висловлення своєї позиції щодо справи, що перебуває у провадженні, при цьому уточнюючи, що це не заважає суддям надавати необхідну інформацію про процесуальні аспекти справи, чи долучатися до припустимих професійних та/або наукових дискусій судової практики або конкретних рішень, що набрали чинності, за умови, що таке обговорення не викликає обґрунтованих сумнівів щодо їхньої неупередженості; [пар. 36-37]
2. Забезпечити збалансований підхід до свободи висловлювання суддів, уточнити, у самому Кодексі та/або в його Коментарі, що обов'язок проявляти «стриманість, виваженість, обачність та поміркованість» і заборона на заяви, які компрометують авторитет правосуддя, не перешкоджають суддям висловлювати свою думку, в належно обґрунтований, професійний та гідний спосіб, з питань, системного значення, таких як верховенство права, незалежність судової влади та належне функціонування судової системи, за умови, що їхні дії залишаються сумісними з принципами неупередженості, гідності та доречності. [пар. 37-38]

D. Відобразити об'єктивну природу самовідводу у відповідності до міжнародних стандартів, для цього змінити статтю 15 так, щоб судді не просто мали право, але обов'язок заявити про самовідвід, у разі якщо суддя не може прийняти рішення у даній справі неупереджено, з дотриманням вимог чинного процесуального законодавства щодо підстав та порядку, за умови, що відвід не є обов'язковим у виняткових ситуаціях, коли неможливо сформувати інший суд для розгляду справи, що може призвести до відмови у правосудді; [пар. 42]

E. Забезпечити конфіденційність та захист даних при використанні інструментів ШІ, уточнити, щоб судді не розголошували закриті матеріали справи, персональні дані чи іншу чутливу інформацію незахищеним або несхваленим системам ШІ, та забезпечити нагляд та проведення належних перевірок результатів, отриманих за допомогою

використовуваної технології, з метою незалежної верифікації та забезпечення точності й доречності будь-яких результатів, згенерованих штучним інтелектом, а також організація регулярних навчань та надання внутрішніх рекомендацій щодо безпечного та етичного використання ШІ в судовій роботі; [пар. 46-47]

- F. Уточнити сферу застосування статті 18, зазначивши, що заборона «належати» стосується партійних політичних організацій, при цьому зберігається можливість суддів створювати та вступати в професійні судові асоціації та інші позапартійні органи, які не суперечать принципам суддівської незалежності та неупередженості, а також приєднатися до них, і роз'яснити в Коментарі, що судді повинні оцінювати як оплачувану, так і неоплачувану зовнішню діяльність з огляду на її потенційний вплив на незалежність, неупередженість та їхню видимість, а також на нейтральність та доречність; [пар. 50-51]
- G. Посилити захисні засоби, визначені в статті 21, для чого Кодекс та/або його Коментар слід доповнити, щоб зрозуміліше сформулювати, що судді не повинні обговорювати справи, які перебувають на розгляді або можуть бути порушені, а також не повинні здійснювати пошук інформації про сторони чи свідків через соціальні мережі чи подібні платформи поза встановленими процесуальними каналами, а також слід регулярно проводити навчання з питань етичних ризиків, ризиків для безпеки та захисту даних, пов'язаних з використанням суддями та, за необхідності, їхнім найближчим оточенням соціальних мереж; [пар. 54]
- H. Доповнити Кодекс чітко згадкою про консультативний механізм з питань етики в рамках судової системи, наприклад, комітет у складі діючих суддів та/або суддів у відставці, уповноважений надавати конфіденційні рекомендації, що не мають обов'язкової сили, щодо тлумачення та застосування Кодексу, а також щодо доцільності запланованих дій, причому цей механізм має чітко відрізнятися від дисциплінарних органів; [пар. 57-58]
- I. Чітко розмежувати етичні зобов'язання, які нерозривно пов'язані з виконанням судових функцій, та ті, що можуть законно поширюватися на період після залишення посади, зокрема, уточнивши, що обов'язки щодо збереження конфіденційності можуть зберігатися і після закінчення служби, а також визначивши часові рамки такого зобов'язання, при цьому передбачивши, що обмеження щодо висловлювань та поведінки, пов'язані з судовою діяльністю, публічними заявами, взаємодією в соціальних мережах тощо, як правило, повинні поширюватися лише на діючих суддів. [пар. 61]
- J. Ввести чіткі етичні рекомендації щодо подарунків та гостинності — у Кодексі або в Коментарі — з роз'ясненнями того, що судді та члени їхніх сімей не повинні ні просити, ні приймати подарунки, вигоди чи гостинність у зв'язку з виконанням судових обов'язків, а також підкреслити, що навіть незначні подарунки чи гостинність можуть викликати етичні

застереження залежно від їхнього джерела, контексту та сприйняття, відповідно до міжнародно визнаних стандартів. [пар. 62-63]

Ці та додаткові рекомендації включено у текст Висновку та виділено жирним шрифтом.

На виконання мандату з надання державам-учасницям ОБСЄ допомоги у виконанні своїх зобов'язань у сфері людського виміру ОБСЄ БДПЛ, за запитом, аналізує законопроекти та чинне законодавство з метою оцінити їх відповідність міжнародним стандартам у сфері прав людини та зобов'язанням ОБСЄ, а також надає конкретні рекомендації для їх вдосконалення.

ЗМІСТ

I. ВСТУП.....	8
II. ОБСЯГ АНАЛІЗУ.....	8
III. АНАЛІЗ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	9
1. Застосовні міжнародні стандарти у галузі прав людини та зобов'язання обсе з питань людського виміру	9
2. Передумови.....	12
3. Загальні зауваження.....	13
4. Загальні положення	16
4.1. <i>Захист незалежності судової влади</i>	<i>16</i>
4.2. <i>Незалежне прийняття рішень.....</i>	<i>17</i>
5. Поведінка під час виконання професійних обов'язків судді	17
5.1. <i>Незалежність у відправленні правосуддя</i>	<i>17</i>
5.2. <i>Рівність та недопущення дискримінації</i>	<i>18</i>
5.3. <i>Публічні заяви.....</i>	<i>20</i>
5.4. <i>Неупередженість та самовідвід.....</i>	<i>23</i>
5.5. <i>Етичне використання штучного інтелекту</i>	<i>25</i>
6. Поведінка та діяльність судді поза межами судової справи.....	27
6.1. <i>Свобода об'єднання та політична нейтральність.....</i>	<i>27</i>
6.2. <i>Соціальні мережі та комунікація в Інтернеті.....</i>	<i>28</i>
7. Інші питання, дотичні до етичного кодексу	30
7.1. <i>Орган з питань етики</i>	<i>30</i>
7.2. <i>Поведінка суддів після залишення посади.....</i>	<i>31</i>
7.3. <i>Подарунки та гостинність.....</i>	<i>32</i>
7.4. <i>Ефективне застосування Кодексу суддівської етики.....</i>	<i>33</i>

ДОДАТОК: Кодекс суддівської етики України

I. ВСТУП

1. 23 вересня 2025 року Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (тут і надалі — «БДПЛ») отримало листа від 10 вересня 2025 року від Голови Ради суддів України із запитом провести юридичний аналіз Кодексу суддівської етики (тут і надалі — «Кодекс»).
2. 30 вересня 2025 року БДПЛ надало відповідь на цей запит, підтвердивши свою готовність підготувати правовий висновок щодо відповідності Кодексу міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини та зобов'язанням ОБСЄ щодо людського виміру. Цей Висновок слід розглядати у поєднанні з іншими юридичними аналізами, що стосуються судової реформи в Україні, зокрема, Висновок БДПЛ щодо Правил професійної етики суддів Конституційного Суду України, а також юридичними аналізами БДПЛ, пов'язаними з доброчесністю судової гілки в Україні.¹
3. Цей Висновок було підготовано у відповідь на згаданий вище запит. БДПЛ провело оцінку у рамках своїх повноважень надання допомоги державам-учасницям ОБСЄ у виконанні своїх зобов'язань ОБСЄ.²

II. ОБСЯГ АНАЛІЗУ

4. Обсяг аналізу цього Висновку охоплює лише Кодекс, поданий на розгляд. Враховуючи ці обмеження, цей Висновок не є повним та вичерпним оглядом усієї правової та інституційної бази, яка регулює суддівську етику та доброчесність судової влади в Україні.
5. Цей Висновок піднімає ключові питання та надає вказівки щодо проблемних аспектів. З метою стислості в ньому більше уваги приділяється нормам, які потребують внесення змін або вдосконалення, ніж позитивним аспектам Кодексу. Наведений нижче юридичний аналіз ґрунтується на міжнародних та регіональних стандартах, нормах і рекомендаціях у сфері прав людини, а також на відповідних зобов'язаннях ОБСЄ щодо людського виміру. Висновок також підкреслює, де доцільно, належні практики з інших держав-учасниць ОБСЄ у цій сфері. Посилаючись на національне законодавство, БДПЛ не просуває жодної конкретної моделі якоїсь країни. Натомість, акцент робиться на наданні чіткої інформації про застосовні міжнародні стандарти, з прикладами їх застосування на практиці у певному національному законодавстві. Будь-який приклад з іншої країни слід завжди сприймати із застереженням, адже він не обов'язково прямо застосовний в іншій країні, тож його завжди слід розглядати у світлі ширшої національної інституційної та правової бази, а також зважати на контекст та політичну культуру даної країни.

¹ Усі аналізи, які стосуються судової реформи в Україні, доступні або будуть доступні тут: <[Legal reviews | LEGISLATIONLINE](#)>.

² БДПЛ провело цю оцінку у рамках свого мандату надавати допомогу державам-учасницям ОБСЄ у виконанні своїх зобов'язань, зокрема, Рішення ОБСЄ *Подальше зміцнення верховенства права в регіоні ОБСЄ [OSCE Decision No. 7/08 Further Strengthening the Rule of Law in the OSCE Area]* (2008), пункт 4, де Рада міністрів закордонних справ «заохочує держави-учасниці, за необхідності, з допомогою, відповідних виконавчих структур ОБСЄ, згідно з їх мандатом та в рамках доступних ресурсів, продовжувати та посилювати свою роботу в пошукненні інформації та передового досвіду, а також зміцнювати верховенство права [у питанні] незалежності судової гілки, ефективного відправлення правосуддя, права на справедливий суд, доступ до суду, підзвітності державних установ та службових осіб, поваги до верховенства права у державному управлінні, права на правову допомогу та повагу до прав людини осіб, які знаходяться під вартою [...]».

6. Крім того, у відповідності до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок³ (тут і надалі — «CEDAW») та Плану дій ОБСЄ 2004 року з підтримання гендерної рівності⁴ і зобов'язань пріоритизувати гендер у заходах, програмах і проектах ОБСЄ, цей Висновок інтегрує, де доцільно, аспект гендеру та різноманіття.
7. Цей Висновок ґрунтується на неофіційному англомовному перекладі Кодексу, наданому Радою суддів України, який додається до цього документу у вигляді Додатку. Можуть траплятися помилки, пов'язані з перекладом. Якщо Висновок потрібно буде перекладати на іншу мову, перевагу має англійська версія.
8. З огляду на зазначене вище, БДПЛ наголошує, що цей Висновок не перешкоджає БДПЛ складати додаткові письмові чи усні рекомендації або коментарі щодо відповідних тем в Україні на майбутнє.

III. АНАЛІЗ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. ЗАСТОСОВНІ МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ОБСЄ З ПИТАНЬ ЛЮДСЬКОГО ВИМІРУ

9. Судова влада відіграє основну роль у забезпеченні верховенства права, демократії та захисті прав людини для усіх осіб.⁵ Незалежність судової влади є фундаментальним принципом і невід'ємною складовою будь-якої демократичної держави, заснованої на верховенстві права.⁶ Цей принцип вимагає, щоб судова влада як інституція та кожен суддя окремо могли виконувати свої професійні обов'язки без неправомірного впливу, тиску чи втручання з будь-якого джерела, включно з виконавчою та законодавчою гілками влади або іншими зовнішніми суб'єктами. Незалежність так само передбачає, що судді захищені від свавільних дисциплінарних заходів або заходів впливу, і що вони можуть приймати рішення у справах виключно на підставі закону та доказів. Добросовісність судової влади доповнює незалежність, вимагаючи від суддів дотримання найвищих стандартів етичної та професійної поведінки, тим самим забезпечуючи як видимість неупередженості, так і довіру громадськості до справедливого відправлення правосуддя.⁷
10. На міжнародному рівні право кожної особи на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і неупередженим судом, встановленим законом, гарантується статтею 14 Міжнародного пакту про громадянські та

3 Конвенція ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок (тут і надалі — «CEDAW»), прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї 34/180 від 18.12.1979 р. Україна приєдналася до Конвенції 12.03.1981 р.

4 Див. План дій ОБСЄ щодо сприяння гендерній рівності [[OSCE Action Plan for the Promotion of Gender Equality](#)], прийнятий Рішенням № 14/04, MC.DEC/14/04 (2004), пар. 32.

5 Рішення Ради міністрів ОБСЄ № 7/08 «Подальше зміцнення верховенства права в регіоні ОБСЄ» [[OSCE Decision No. 7/08 Further Strengthening the Rule of Law in the OSCE Area](#)], 8 грудня 2008 року, п. 4.

6 Рада ООН з прав людини, Резолюція про незалежність і неупередженість судової влади, присяжних та експертів, а також незалежність адвокатів, A/HRC/29/L.11, 30 червня 2015 року. Як зазначено у Копенгагенському документі ОБСЄ 1990 року [[OSCE Copenhagen Document 1990](#)], п. 2, «правова держава означає не просто формальну законність, яка забезпечує регулярність і послідовність у досягненні і підтримці демократичного порядку, але і справедливість, засновану на визнанні і повному прийнятті вищої цінності людської особистості та гарантовану установами, які забезпечують структуру для її найповнішого вираження».

7 Див., напр., Рада Європи, Консультативна рада європейських суддів (CCJE), Висновок № 3 (2002) про Принципи і правила, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, етику, несумісну поведінку та неупередженість [[Opinion No. 3 \(2002\) on the Principles and Rules Governing Judges' Professional Conduct, in particular Ethics, Incompatible Behaviour and Impartiality](#)], 19 листопада 2002 року; ССЄ, Висновок № 21 про запобігання корупції серед суддів [[Opinion No. 21 \(2018\) on Preventing corruption among judges](#)], 9 листопада 2018 року.

політичні права (тут і надалі — МПГПП).⁸ Інституційні та процедурні гарантії, необхідні для забезпечення такої незалежності, викладені в Основних принципах незалежності судової влади ООН,⁹ які визначають засадничі вимоги до призначення на посади, строк повноважень, умови служби та захист від неправомірного впливу. Додаткові настанови містяться у Бангалорських принципах поведінки суддів,¹⁰ які прописують основні цінності, які очікуються від суддів, та встановлюють рамку для етичної поведінки для забезпечення незалежності, неупередженості та добросовісності. У своєму Загальному коментарі № 32 до Статті 14 МПГПП Комітет ООН з прав людини наголосив, що держави повинні гарантувати *фактичну* незалежність судової влади від політичного втручання та запровадити чіткі, об'єктивні та прозорі процедури, що регулюють призначення суддів на посади, їхню оплату праці, підвищення по службі, відсторонення від виконання обов'язків, а також застосування дисциплінарних заходів.¹¹ Крім того, частина 1 статті 11 Конвенції ООН проти корупції (тут і надалі — UNCAC) вимагає від держав-учасниць «вжити заходів для посилення добросовісності та запобігання можливостей для корупції серед представників судової влади. Такі заходи можуть включати правила щодо поведінки представників судової влади».¹² У сукупності ці документи підтверджують, що незалежність та добросовісність судової влади є необхідними умовами для забезпечення права на справедливий судовий розгляд та збереження довіри громадськості до належного відправлення правосуддя.

11. Як член Ради Європи, Україна також зобов'язана за Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод (ЄКПЛ),¹³ зокрема, згідно зі статтею 6, яка передбачає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи «незалежним і безстороннім судом», встановленим законом». У своїй судовій практиці Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) підкреслив, що «незалежність» є необхідною передумовою неупередженості та характеризує не лише сукупність інституційних та оперативних механізмів, які мають забезпечувати захист від надмірного впливу та/або необмеженої дискреції інших державних органів, а й «психічний стан, що характеризується несприйнятливістю судді до зовнішнього тиску як проявом моральної чесності».¹⁴ До того ж, Четвертий раунд оцінювання Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO) присвячений питанням запобігання корупції, зокрема, стосовно суддів, та передбачає надання рекомендацій щодо таких питань як незалежність, конфлікт інтересів, кодекси поведінки та дисциплінарні процедури.¹⁵

8 Міжнародний пакт ООН про громадянські та політичні права [UN International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)], Генеральна асамблея, резолюція 2200А (XXI), прийнята 16 грудня 1966 року. Україна ратифікувала МПГПП від 12 листопада 1973 року.

9 ООН, Основні принципи незалежності судової влади [Basic Principles on the Independence of the Judiciary], Резолюція Генеральної асамблеї 40/32, ухвалена 29 листопада 1985 року, та Резолюція 40/146, ухвалена 13 грудня 1985 року.

10 Бангалорські принципи поведінки суддів було прийнято Суддівською групою з питань зміцнення добросовісності судових органів та переглянуто під час зустрічі Круглого столу верховних судів, який відбувся у Гаазі (25–26 листопада 2002 року). Далі їх було підтримано Резолюцією 2006/23 від 27 липня 2006 року Економічної та соціальної ради ООН. Див. також: Заходи для ефективного впровадження Бангалорських принципів поведінки суддів [*Measures for the Effective Implementation of the Bangalore Principles of Judicial Conduct*], розроблені Суддівською групою з питань зміцнення добросовісності судових органів, 2010.

11 Комітет ООН з прав людини, Загальний коментар № 32 до статті 14 МПГПП: Право на рівність перед судами та трибуналами та на справедливий судовий розгляд, 23 серпня 2007 року, пар. 19.

12 Конвенція ООН проти корупції [*United Nations Convention against Corruption*], прийнята 31 жовтня 2003 року Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 58/4. Конвенція була ратифікована Україною від 2 грудня 2009 року.

13 Конвенція Ради Європи про захист прав людини та основних свобод (тут і надалі — ЄКПЛ), підписана 4 листопада 1950 року, яка набула чинності 3 вересня 1953 року. Україна ратифікувала ЄКПЛ 17 липня 1997 року.

14 Див., напр., ЄСПЛ, Гудмундур Андрі Оустратсон проти Ісландії [*Gudmundur Andri Astráðsson v. Iceland*] [GC], № 26374/18, 1 грудня 2020 року, п.п. 220-221 і 234.

15 Див. Рада Європи, Група держав проти корупції (GRECO), Четвертий раунд оцінювання з питань запобігання корупції в контексті депутатів парламенту, суддів та прокурорів – Додаток до другого звіту про відповідність – Україна [*Fourth Evaluation Round on corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors - Addendum to the Second Compliance Report - Ukraine*], GrecoRC4(2024)15, 20 лютого 2025 року.

12. Зважаючи на те, що Україна має статус країни-кандидата на вступ в ЄС, та враховуючи відкриття для переговорів «Кластеру 1: Основи процесу вступу до ЄС», який, серед іншого, підкреслює роль функціонування демократичних інститутів, верховенства права та реформи публічного адміністрування, потреба забезпечити незалежність, неупередженість та добросовісність судової влади на усіх рівнях є вкрай важливою.¹⁶ В умовах, коли довіра громадськості до судової влади залишається дуже низькою,¹⁷ а в минулому фіксувалися випадки порушення добросовісності суддів,¹⁸ проблеми з послідовним застосуванням етичних норм та стандартів добросовісності наголошують на важливості наявності чіткої та узгодженої системи судової етики. До того ж, стаття 47 Хартія Основних прав ЄС гарантує право на ефективний засіб правового захисту та на справедливий судовий розгляд є незалежному та неупередженому суді, яке має бути встановлено законом.¹⁹
13. Держави-учасниці ОБСЄ також зобов'язалися забезпечити «незалежність суддів та неупереджене функціонування державної судової служби» як один з елементів правосуддя, «які суттєво необхідні для повного вираження гідності, притаманної людині, а також рівних та невід'ємних прав всіх людей» (Копенгагенський документ 1990 року).²⁰ У Московському документі 1991 року²¹ держави-учасниці також зобов'язалися «поважати міжнародні стандарти, пов'язані з незалежністю суддів [...] та неупередженим функціонуванням державної судової служби» (п. 19.1) та «забезпечити, щоб незалежність судової влади була гарантована і закріплена у конституції або в законі країни, та поважалася на практиці» (п. 19.2). Крім того, у своєму Рішенні № 7/08 про подальше зміцнення верховенства права в регіоні ОБСЄ (2008), Рада Міністрів ОБСЄ також закликала держави-учасниці ОБСЄ «виконувати свої зобов'язання за міжнародним правом та дотримуватися своїх зобов'язань в рамках ОБСЄ щодо верховенства права як на міжнародному, так і на національному рівнях, зокрема, у всіх аспектах законодавства, державного управління та судової системи», як ключовий елемент верховенства права в регіоні ОБСЄ.²² Більше детальні настанови подаються у Варшавських рекомендаціях БДПЛ про незалежність та підзвітність судової влади²³ та у Київських рекомендаціях БДПЛ щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та у Середній Азії.²⁴
14. Інші міжнародні та регіональні документи, що не мають обов'язкової сили, містять додаткові рекомендації, які мають значення для даного висновку, зокрема:

16 Див. Європейська комісія, Робочий документ персоналу Європейської Комісії – Звіт про Україну за 2025 рік [*Commission Staff Working Document – Ukraine 2025 Report*], SWD(2025) 759 final, 4 листопада 2025 року, С. 29-30.

17 Див., напр., Європейська комісія, Робочий документ персоналу Європейської Комісії – Звіт про Україну за 2025 рік [*Commission Staff Working Document – Ukraine 2025 Report*], SWD(2025) 759 final, 4 листопада 2025, С. 29.

18 Див., напр., [Огляд ОЕСР добросовісності та боротьби з корупцією в Україні](#) [*OECD Integrity and Anti-Corruption Review of Ukraine*] (2025), Розділ 4.2.

19 Хартія основних прав Європейського Союзу [*Charter of Fundamental Rights of the European Union*] (EU), OJ C 326, 26 жовтня 2012 року.

20 Документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру НБСЄ [OSCE Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE], Копенгаген, 5 червня-29 липня 1990 року, п.п. 5 і 5.12.

21 Документ Московської наради Конференції НБСЄ з людського виміру [OSCE Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE], Москва, 10 вересня-4 жовтня 1991 року.

22 Рішення Ради міністрів ОБСЄ № 7/08 про подальше зміцнення верховенства права в регіоні ОБСЄ [OSCE Ministerial Council Decision No. 7/08 on Further Strengthening the Rule of Law in the OSCE Area], Хельсінкі, 4-5 грудня 2008 року.

23 БДПЛ, Варшавські рекомендації з питань незалежності і підзвітності судової влади [ODIHR, Warsaw Recommendations on Judicial Independence and Accountability], 2023.

24 БДПЛ, Київські рекомендації щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та у Середній Азії [ODIHR, Kyiv Recommendations on Judicial Independence in Eastern Europe, South Caucasus and Central Asia], 2010.

- Бангалорські принципи поведінки суддів (2006) Глобальної мережі судової доброчесності та Коментар до них,²⁵ а також Заходи для ефективної реалізації Бангалорських принципів (2010)²⁶ і Доповідь про гендерні питання доброчесності суддів (2019);²⁷
- Керівництво з імплементації Конвенції ООН проти корупції (UNCAC) та Методика оцінки із виконання Статті 11 Конвенції;²⁸
- Висновки Консультативної ради європейських суддів Ради Європи, зокрема, Висновок № 2 (2002) щодо принципів та правил, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, етику, несумісну поведінку та неупередженість і Висновок № 21 (2018) про запобігання корупції серед суддів;²⁹
- Відповідні юридичні висновки БДПЛ³⁰ та Європейської комісії за демократію через право (Венеційська комісія).³¹

2. ПЕРЕДУМОВИ

15. Кодекси судової етики відіграють важливу роль у формуванні професійного середовища, в якому судді виконують свої обов'язки. Визначаючи основні цінності судової служби, такі як незалежність, неупередженість, доброчесність, сумлінність, коректність, рівність та компетентність, вони допомагають суддям вирішувати етичні питання, що можуть виникати в процесі їхньої роботи, та сприяють принципівому й самостійному прийняттю рішень, вільним від неправомірного впливу. Водночас такі кодекси інформують громадськість про принципи поведінки, яких слід очікувати від суддів, що має сприяти підвищенню прозорості та зміцненню впевненості у справедливому й неупередженому відправленні правосуддя.
16. У цьому контексті Кодекс суддівської етики, ухвалений 18 вересня 2024 року Конгресом суддів України, за пропозицією Ради суддів України,³² є позитивним кроком, що свідчить про готовність зміцнювати етичні принципи та рекомендації для суддів. Прийняття Кодексу як рішення, прийняте найвищим органом судового самоврядування України,³³ складає частину ширших заходів, спрямованих на підвищення рівня професіоналізму, забезпечення доброчесності та зміцнення довіри громадськості до судів в Україні.

25 Бангалорські принципи поведінки суддів [*Bangalore Principles of Judicial Conduct*], прийняті Суддівською групою з питань зміцнення доброчесності судових органів, яка є незалежним, автономним, неприбутковим та добровільним органом, що складається з керівників судових органів або старших суддів з різних країн, які було переглянуто під час зустрічі Круглого столу верховних судів, який відбувся у Гаазі (25–26 листопада 2002 року), та підтримано Резолюцією 2006/23 від 27 липня 2006 року Економічної та соціальної ради ООН. Див. також Коментар до Бангалорських принципів поведінки суддів [*Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct*] (вересень 2007 року) та Заходи для ефективного впровадження Бангалорських принципів поведінки суддів [*Measures for the Effective Implementation of the Bangalore Principles of Judicial Conduct*], розроблені Суддівською групою з питань зміцнення доброчесності судових органів, 2010.

26 Заходи для ефективного впровадження Бангалорських принципів поведінки суддів [*Measures for the Effective Implementation of the Bangalore Principles of Judicial Conduct*] (2010), розроблені Суддівською групою з питань зміцнення доброчесності судових органів для допомоги в практичній імплементації Бангалорських принципів.

27 Доповідь про гендерні питання доброчесності суддів [*Paper on Gender-related Judicial Integrity Issues*] (2019), напрацьований Суддівською групою з питань зміцнення доброчесності судових органів.

28 UNODC, Методика оцінки з виконання Статті 11 Конвенції ООН проти корупції [*UNCAC Implementation Guide and Evaluative Framework for Article 11*] (2015).

29 Режим доступу: <CCJE Opinions and Magna Carta - Consultative Council of European Judges>.

30 Див., напр., БДПЛ, Зауваження до Коментаря до Кодексу суддівської етики Казахстану [*Comments on the Commentary on the Code of Judicial Conduct of Kazakhstan*] (2018).

31 Див., напр., юридичні висновки, дотичні до судової влади, Венеційська комісія, а також (оновлений) Збірник висновків та звітів Венеційської комісії щодо суддів, Венеційська Комісія [*Compilation of Venice Commission Opinions and Reports concerning Judges, Venice Commission*], CDL-PI(2025)003.

32 Стаття 58 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», режим доступу: [On the Judiciary and the ... | on June 2, 2016 № 1402-VIII](#).

33 Стаття 129 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», режим доступу: [On the Judiciary and the ... | on June 2, 2016 № 1402-VIII](#).

17. Рада суддів також розпочала напрацьовувати Коментар до Кодексу, покликаний сприяти «правильному розумінню та практичному застосуванню» його положень, що є позитивним кроком і відповідає передовій практиці у цій сфері.³⁴ З огляду на це, важливо, щоб інтерпретація положень Кодексу відображала загально прийняті погляди та професійні цінності суддів.³⁵ Отже, з метою забезпечення підтримки та формування відчуття причетності до процесу доцільно розробляти та затверджувати Коментар у рамках інклюзивного та плюралістичного процесу консультацій із залученням суддів з усієї країни.
18. Наведені нижче зауваження висловлюються з конструктивною метою, щоб ще більше підвищити зрозумілість, узгодженість, практичну значущість та ефективність застосування Кодексу суддівської етики. Деякі з наведених нижче рекомендацій можуть також бути корисними для розробки Коментаря.

3. ЗАГАЛЬНІ ЗАУВАЖЕННЯ

19. Пори те, що прийняття нового Кодексу є важливим кроком на шляху до зміцнення доброчесності судової влади, його ефективність залежатиме від його належного виконання. Декілька загальних питань, що стосуються структури та тлумачення, потребують додаткового вивчення з метою забезпечення узгодженості Кодексу та його ефективного застосування відповідно до міжнародних стандартів та передової практики.
20. У преамбулі Кодексу загалом згадуються міжнародні документи та «високі стандарти поведінки», яких очікують від суддів. Однак головне завдання Кодексу суддівської етики полягає не лише в регулюванні конкретних видів поведінки, а й у закріпленні основних судових цінностей, таких як незалежність, неупередженість, доброчесність, коректність та сумлінність, які лежать в основі всіх етичних зобов'язань.³⁶ Хоча деякі з цих цінностей згадуються у статтях 1–4 Кодексу, вони не визначені прямо як загальні принципи і не виконують функції зведеного викладу цілей. З огляду на важливу роль суддів у захисті прав людини та основних свобод,³⁷ було б також доцільно прямо зазначити цю ключову роль суддів у Кодексі. Крім того, у Преамбулі не визнається прямо вирішальна роль судової влади у боротьбі з корупцією та зміцненні доброчесності, а також не відзначається превентивна функція Кодексу суддівської етики як інструменту зменшення ризиків корупції та сприяння дотриманню етичних стандартів у судовій системі (див. статтю 11 (1) Конвенції ООН проти корупції). Явне врахування цих основних цілей сприятиме судовому тлумаченню та зміцнить прихильність до міжнародних антикорупційних стандартів. **Тому було би доцільно уточнити ці основоположні цілі та ключові функції суддів у преамбулі або вступній частині, щоб забезпечити послідовне тлумачення Кодексу.**

34 Див., напр., хоча і щодо етичного кодексу для парламентарів, GRECO, Четвертий раунд оцінювання з питань запобігання корупції в контексті депутатів парламенту, суддів та прокурорів – Додаток до другого звіту про відповідність – Україна [Fourth Evaluation Round on corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors - Addendum to the Second Compliance Report - Ukraine], GrecoRC4(2024)15, 20 лютого 2025 року, п.п. 43 і 46. Див. також, напр., Доповідь про гендерні питання доброчесності суддів [Paper on Gender-related Judicial Integrity Issues] (2019), напрацьований Суддівською групою з питань зміцнення доброчесності судових органів, С. 36; та Венеційська комісія, CDL-AD(2024)004 – Болгарія – Спільний висновок про Кодекс етичної поведінки суддів, п. 52.

35 БДПІЛ, Зауваження до Коментаря до Кодексу суддівської етики Казахстану [Comments on the Commentary on the Code of Judicial Conduct of Kazakhstan] (2018), п. 26.

36 Бангалорські принципи поведінки суддів [Bangalore Principles of Judicial Conduct], (2002), прийняті Суддівською групою з питань зміцнення доброчесності судових органів, цінності 1-6.

37 Бангалорські принципи поведінки суддів [Bangalore Principles of Judicial Conduct], (2002), прийняті Суддівською групою з питань зміцнення доброчесності судових органів, Преамбула; Рекомендація Ради Європи CM/Rec(2010)12 Комітету міністрів держав-членів щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, 17 листопада 2010 року, Преамбула.

21. Як було відзначено БДПЛ у декількох висновках, з огляду на характер та мету правил професійної етики (а саме: узагальнення загальних принципів і правил, рекомендацій або стандартів добросовісної поведінки, прийнятих судовою владою з метою регулювання діяльності суддів та надання їм можливості оцінювати конкретні питання для забезпечення судової незалежності та добросовісності,³⁸), вони не призначені слугувати директивними нормами. Натомість вони розроблені як основа для етичного аналізу, орієнтир та інструмент саморегулювання. З огляду на це, їх не слід в першу чергу ототожнювати з дисциплінарними правилами, порушення яких може призвести до дисциплінарних санкцій, що можуть вплинути на статус судді.³⁹ Хоча етичний кодекс може містити як положення, що встановлюють обов'язкові зобов'язання, так і орієнтовні етичні стандарти, поєднання добровільного характеру преамбули та директивних формулювань у основному тексті може спричинити неоднозначність щодо нормативної сили Кодексу, що підкреслює важливість його єдиного тлумачення та застосування, гарантуючи, що порушення обов'язкового характеру певних етичних стандартів не прирівнюватиметься до порушення дисциплінарних норм.
22. Стаття 4 Кодексу передбачає, що «порушення етичних норм, встановлених цим Кодексом, саме по собі не може слугувати підставою для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності». Зміст цього положення, як видається, передбачає, що порушення Кодексу, у поєднанні з іншими протиправними діями, що становлять дисциплінарне порушення, потенційно може призвести до дисциплінарної відповідальності. Міжнародні рекомендації підкреслюють, що поведінку, яка тягне за собою дисциплінарні санкції, слід чітко відрізнити від порушення Кодексу суддівської етики.⁴⁰ Як наголошено у Варшавських

38 Наприклад, Коментар до Словенського Кодексу суддівської етики зазначає, що «мета викладення етичних принципів у формі кодексу полягає у зміцненні у суддів усвідомлення своєї приналежності до професії; цей кодекс покликаний слугувати суддям орієнтиром, що допоможе їм вирішувати етичні дилеми, з якими вони стикаються у професійному та приватному житті»: Кодекс суддівської етики, Коментар, прийнятий Комісією з етики та добросовісності (Любляна, квітень 2016 року, оновлено в 2017 р.).

39 Варшавські рекомендації з питань незалежності і підзвітності судової влади [*Warsaw Recommendations on Judicial Independence and Accountability*], БДПЛ, 2023, п.25. Див. також, напр., БДПЛ, Висновок до Закону про зовнішнє оцінювання суддів та кандидатів на посади суддів для Верховного суду юстиції Республіки Молдова [*Opinion on the Law on the External Evaluation of Judges and Candidates for the Position of Judge of the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova*], 1 липня 2024 року, п. 47; БДПЛ Варшавські рекомендації з питань незалежності судової влади [*Warsaw Recommendations on Judicial Independence*] (2023), п. 25; та БДПЛ-Венеційська комісія, Спільний висновок до проекту поправок до законодавства про дисциплінарну відповідальність суддів у Киргизькій республіці [*Joint Opinion on the Draft Amendments to the Legal Framework on the Disciplinary Responsibility of Judges in the Kyrgyz Republic*] (2014), п.п. 25-26. Див. також Європейська комісія з питань правосуддя, Висновок № 27 (2024) про дисциплінарну відповідальність суддів, п. 30, який передбачає, що «Етичні норми слід чітко відрізнити від неправомірних дій, що є підставою для застосування дисциплінарних санкцій. Оскільки мета етичного кодексу відрізняється від мети дисциплінарної процедури, етичний кодекс не повинен використовуватися як інструмент дисциплінарного впливу на суддів. У випадках, коли етичні норми та професійні правила поведінки збігаються стосовно позасудової поведінки, яка може підірвати довіру громадськості до судової влади, критерій порогового рівня допомагає розмежувати поведінку, що є неетичною, та поведінку, яка повинна тягнути за собою дисциплінарну відповідальність»; та Рекомендація 13, яка передбачає: «Етичні норми слід чітко відрізнити від неправомірних дій, які є підставою для застосування дисциплінарних санкцій»; та Висновок № 3 Консультативної ради європейських суддів [*CCJE Opinion no. 3 on ethics and liability of judges*] (2002), п.п. 44 і 46-47. Див. також Суддівська група з питань зміцнення добросовісності судових органів, Заходи для ефективного впровадження Бангалорських принципів поведінки суддів (2010), стаття 15; і Венеційська комісія, Висновок Венеційської комісії щодо проекту Кодексу суддівської етики Республіки Таджикистан [*Opinion of the Venice Commission on the Draft Code on Judicial Ethics of the Republic of Tajikistan*], CDL-AD(2013)035, п. 31.

40 Див. Європейська комісія з питань правосуддя, Висновок № 7 (2024) про дисциплінарну відповідальність суддів, п. 30, який передбачає, що «Етичні норми слід чітко відрізнити від неправомірних дій, що є підставою для застосування дисциплінарних санкцій. Оскільки мета етичного кодексу відрізняється від мети дисциплінарної процедури, етичний кодекс не повинен використовуватися як інструмент дисциплінарного впливу на суддів. У випадках, коли етичні норми та професійні правила поведінки збігаються стосовно позасудової поведінки, яка може підірвати довіру громадськості до судової влади, критерій порогового рівня допомагає розмежувати поведінку, що є неетичною, та поведінку, яка повинна тягнути за собою дисциплінарну відповідальність»; та Рекомендація 13, яка передбачає: «Етичні норми слід чітко відрізнити від неправомірних дій, які є підставою для застосування дисциплінарних санкцій». Див. також Суддівська група з питань зміцнення добросовісності судових органів, Заходи для ефективного впровадження Бангалорських принципів поведінки суддів (2010), стаття 15; див. також БДПЛ, Зауваження до Коментаря до Кодексу суддівської етики Казахстану [*Comments on the Commentary on the Code of Judicial Conduct of Kazakhstan*] (2018), п. 12. Див. також Висновок до Закону про зовнішнє оцінювання суддів та кандидатів на посади суддів для Верховного суду юстиції Республіки Молдова [*ODIHR Opinion on the Law on the External Evaluation of Judges and Candidates for the Position of Judge of the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova*], 1 липня 2024 року, п. 47; БДПЛ, Варшавські рекомендації з питань незалежності судової влади (2023), п. 25; та БДПЛ-Венеційська комісія, Спільний висновок до проекту поправок до законодавства про дисциплінарну відповідальність суддів у Киргизькій республіці [*Joint Opinion on the*

рекомендаціях БДПЛ, «Незважаючи на взаємозв'язок між ними, етичні норми не повинні слугувати підставою для дисциплінарного провадження, а органи, що контролюють порушення етичних норм, повинні бути відокремлені від органів, уповноважених розглядати дисциплінарні справи».⁴¹ Справді, як зазначалося вище, мета етичного кодексу суттєво відрізняється від мети дисциплінарної процедури, а з огляду на його орієнтовний характер, він може бути поданий досить загальними і нечіткими формулюваннями, що не завжди відповідає вимозі передбачуваності та не може слугувати підставою для накладення дисциплінарної відповідальності. **Щоб уникнути двозначності, за винятком випадків неправильного перекладу, це положення слід переглянути, щоб чітко зазначити, що порушення Кодексу не є правовою підставою для дисциплінарної відповідальності.** У разі певного збігу етичних принципів та певних дій, які можуть становити дисциплінарні порушення, підставою для порушення дисциплінарної справи має бути законодавча база, що регулює дисциплінарну відповідальність, а не можливе порушення Кодексу.

23. Ще одна проблема пов'язана з відсутністю чіткості щодо сфери застосування Кодексу. У тексті не вказано, чи поширюються його положення виключно на діючих суддів, чи певні зобов'язання, такі як ті, що стосуються конфіденційності (стаття 12 (4) Кодексу), використання службової інформації або обмежень щодо публічних коментарів, поширюються також на колишніх або суддів у відставці, а також, у відповідних випадках, на присяжних. Це слід уточнити. Міжнародний досвід свідчить про те, що певні обмеження основних свобод суддів, таких як свобода вираження поглядів та свобода поширення інформації, можуть застосовуватися лише під час перебування на службі, що означає: судді у відставці, як правило, повинні мати можливість реалізовувати свої права та свободи без обмежень, за винятком випадків, коли це стосується або пов'язано з конфіденційною інформацією, отриманою під час виконання службових обов'язків.⁴² Водночас, з огляду на те, що в суспільній свідомості може зберігатися асоціація з судовою владою, слід додатково врахувати потенційну шкоду, яку певна діяльність після закінчення суддівської кар'єри може завдати авторитету чи репутації судової влади, а також те, чи не може вона негативно відбитися на судовій владі.⁴³
24. Крім того, слід підкреслити, що, будучи «живим» документом, кодекс судової поведінки або етики, як правило, повинен періодично переглядатися та, за необхідності, оновлюватися з метою реагування на нові виклики.⁴⁴ При цьому рекомендується консультиватися не лише з судьями, а й з іншими зацікавленими сторонами, такими як користувачі судових послуг, судові та адвокатські асоціації, представники громадянського суспільства та наукових кіл, оскільки це може стати

Draft Amendments to the Legal Framework on the Disciplinary Responsibility of Judges in the Kyrgyz Republic] (2014), п.п. 25-26. Див. також Консультативна рада європейських суддів (CCJE), Висновок № 3 (2002) про етику та відповідальність суддів [*CCJE Opinion no. 3 on ethics and liability of judges*] (2002), п.п. 44-47; та Велика хартія суддів (2010), п. 18. Див. також Венеційська комісія, Висновок Венеційської комісії щодо проєкту Кодексу суддівської етики Республіки Таджикистан [*Opinion of the Venice Commission on the Draft Code on Judicial Ethics of the Republic of Tajikistan*], CDL-AD(2013)035, п. 31; та Європейська мережа рад з питань судової влади, Мінімальні судові стандарти V. Дисциплінарні провадження та відповідальність суддів (2014-2015), п.п. 19-20.

41 БДПЛ, Варшавські рекомендації з питань незалежності і підзвітності судової влади [*Warsaw Recommendations on Judicial Independence and Accountability*], 2023, п. 25.

42 Консультативна рада європейських суддів, Висновок № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів [*Opinion No. 25 (2022) on freedom of expression of judges*], 2 грудня 2022 року, п. 7.

43 Див., напр., Міжнародна асоціація суддівської незалежності та миру у світі, Болонсько-Міланський глобальний кодекс суддівської етики [*Bologna and Milan Global Code of Ethics*] (2015), Розділ 9. Див. також, напр., Суди та трибунали Великої Британії, Настанови до поведінки суддів [*Guide to Judicial Conduct*] (липень 2023 р.), який зазначає, що через те, що «Судді у відставці можуть і надалі сприйматися широким загалом як представники судової влади [...], тому їм слід виявляти обачність [...], щоб уникнути будь-якої відповідальності».

44 Доповідь про гендерні питання доброчесності суддів [*Paper on Gender-related Judicial Integrity Issues*] (2019), напрацьований Суддівською групою з питань зміцнення доброчесності судових органів, С 36.

у значну допомогу в забезпеченні того, щоб кодекс містив змістовні та чіткі рекомендації, адаптовані до особливостей правової системи, в якій працює судова влада.⁴⁵

25. Нарешті, з метою забезпечення ефективного застосування на практиці Кодекс слід широко поширювати, а судді повинні регулярно проходити навчання та отримувати практичні рекомендації щодо його положень, зокрема стосовно конфлікту інтересів, публічних комунікацій та використання штучного інтелекту й інших цифрових технологій.⁴⁶ Ці заходи сприятимуть підвищенню обізнаності суддів щодо етичних норм, забезпечать послідовне застосування Кодексу та зміцнять довіру громадськості до судової влади.

4. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

4.1. Захист незалежності судової влади

26. У статті 1 Кодексу визнається важливість дотримання етичних норм та довіри громадськості до незалежності судової влади, а також роль суддів у забезпеченні верховенства права. У ній також передбачено, що судді «мають право» вживати заходів для захисту незалежності та авторитету судової влади, у тому числі на міжнародному рівні, «у ситуаціях, коли незалежність та авторитет судової влади перебувають під загрозою». Міжнародні стандарти підкреслюють, що судді не тільки можуть, але й у деяких випадках зобов'язані користуватися своїм правом на свободу вираження поглядів, щоб виступити на захист верховенства права та судової незалежності, коли ці фундаментальні цінності опиняються під загрозою. У цьому контексті Консультативна рада європейських суддів наголосила, що судді «зобов'язані виступити на захист верховенства права та судової незалежності, коли ці цінності опиняються під загрозою». У цьому контексті Консультативна рада європейських суддів наголосила, що судді «зобов'язані виступити на захист верховенства права та судової незалежності, коли ці цінності опиняються під загрозою». Цей підхід знаходить своє відображення у судовій практиці Європейського суду з прав людини.⁴⁷ У Варшавських рекомендаціях БДПЛ наголошується, що судді «зобов'язані виступати на захист верховенства права та судової незалежності в ситуаціях, коли ці цінності опиняються під загрозою».⁴⁸
27. З огляду на ці стандарти, **було б доцільно розглянути можливість переформулювання статті 1 таким чином, щоб вона відображала професійний обов'язок, а не лише право, виступати чи діяти на захист верховенства права та незалежності судової влади.**

45 UNODC, Методика оцінки з виконання Статті 11 Конвенції ООН проти корупції [*UNCAC Implementation Guide and Evaluative Framework for Article 11*] (2015), п. 26.

46 Заходи для ефективного впровадження Бангалорських принципів поведінки суддів [*Measures for the Effective Implementation of the Bangalore Principles of Judicial Conduct*] (2010), розроблені Суддівською групою з питань зміцнення доброчесності судових органів для допомоги в практичній імplementації Бангалорських принципів, п. 2.1.

47 Рада Європи, Консультативна рада європейських суддів, Висновок № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів [*Opinion No. 25 (2022) on freedom of expression of judges*], 2 грудня 2022 року, п. 58; ЄСПЛ, Журек проти Польщі [*Żurek v. Poland*], № 39650/18, рішення від 10 жовтня 2022 року, п. 222; Доповідь спеціального доповідача ООН з питань незалежності суддів та адвокатів, Доповідь про права на свободу вираження поглядів, об'єднань та мирних зібрань для суддів та прокурорів [*Report on the rights to freedom of expression, association and peaceful assembly by judges and prosecutors*], офлайн та онлайн версія], А/НRC/41/48, 29 квітня 2019 року, п. 102.

48 БДПЛ, Варшавські рекомендації з питань незалежності і підзвітності судової влади [*Warsaw Recommendations on Judicial Independence and Accountability*], 2023, п.п. 28-29.

4.2. Незалежне прийняття рішень

28. Стаття 2 Кодексу покладе на суддів обов'язковий обов'язок бути «непіддатливими до будь-якого тиску чи втручання» у діяльності, пов'язаній із здійсненням правосуддя. У контексті поточних судових реформ захист суддів від втручання має вирішальне значення. Хоча згадка про «будь-який» тиск є позитивним кроком, міжнародна практика свідчить, що етичні кодекси повинні чітко визначати можливі джерела такого тиску. Досвід країн регіону ОБСЄ свідчить, що незалежність судової влади може опинитися під загрозою не лише з боку зовнішніх суб'єктів (таких як виконавча влада, законодавча влада, широка громадськість або сторони спору), а й з боку внутрішніх суб'єктів, зокрема голів судів та вищих судових інстанцій, особливо у випадках, коли вони здійснюють адміністративні повноваження або використовують такі інструменти, як розподіл справ чи передання справ, у спосіб, що може вплинути на винесення судових рішень.⁴⁹ **Щоб надати суддям чіткіші вказівки та надійніший захист від тиску з боку колег або керівництва, доцільно було б у статті 2 або в коментарі уточнити, що обов'язок протистояти тиску однаково поширюється як на втручання ззовні, так і на втручання зсередини судової системи.**

РЕКОМЕНДАЦІЯ А.

1. Розглянути можливість внесення змін до статті 1, щоб вона відображала *обов'язок*, а не лише право суддів виступати на захист верховенства права та незалежності судової влади.
2. Уточнити, бажано у статті 2 або в коментарі, що обов'язок протистояти тиску однаково поширюється як на втручання ззовні, так і зсередини судової системи, і що судді повинні поводитися таким чином, щоб зберегти навіть видимість опору такому тиску.

5. ПОВЕДІНКА ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ СУДДІ

5.1. Незалежність у відправленні правосуддя

29. Статті 5 та 6 присвячені основному принципу незалежності судової влади у здійсненні правосуддя. У статті 5 зазначено, що незалежність судді є необхідною передумовою верховенства права та складовою справедливого судового розгляду, тоді як стаття 6 детально описує обов'язок здійснювати правосуддя незалежно, керуючись принципами верховенства права та власним переконанням судді. З огляду на це значне перекриття, коли стаття 5 діє переважно як декларативне закріплення принципу, а стаття 6 – як його оперативне втілення, доцільно було б впорядкувати ці положення, наприклад, шляхом їх консолідації, з метою підвищення чіткості та уникнення дублювання.
30. Водночас принцип судової незалежності не обмежується лише виконанням судових функцій у суді, а є всеосяжною гарантією, яка визначає всі аспекти поведінки суддів, включаючи їхню поведінку поза судом та особисті стосунки.

⁴⁹ Київські рекомендації щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та у Середній Азії – Судова адміністрація, відбір та підзвітність (2010), БДПЛ, п.п. 11 і 35; БДПЛ, Варшавські рекомендації з питань незалежності і підзвітності судової влади [Warsaw Recommendations on Judicial Independence and Accountability], 2023, п. 32.

Щоб відобразити його основоположний характер, загальне положення про судову незалежність, яке наразі міститься у статті 5, доцільніше було б розмістити у розділі I (Загальні положення), тим самим визначивши його як керівний принцип, що застосовується до всього Кодексу.

31. Крім того, стаття 6 вимагає від суддів здійснювати правосуддя незалежно «*незважаючи на будь-які зовнішні втручання, впливи, спонукання, погрози чи публічну критику*». Хоча це формулювання загалом відповідає необхідності захищати суддів від зовнішнього тиску, міжнародні стандарти та рекомендації, зокрема Основні принципи незалежності судової влади ООН, підкреслюють: «судова влада має вирішувати справи, що розглядаються нею, неупереджено, на основі фактів та відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неналежного впливу, спонукань, тиску, погроз або втручань, прямих чи непрямих, з будь-якого боку та з будь-якої причини».⁵⁰ **Можливо, було б доцільно розширити формулювання статті 6, щоб воно стосувалося не лише зовнішніх втручань, впливів чи стимулів, а й втручань зсередини судової системи; це дозволило б краще відобразити широкий спектр потенційних загроз та тиску (як прямого, так і непрямого), яким піддаються судді.**

5.2. Рівність та недопущення дискримінації

32. У статті 9 визнається, що судді «*повинні поважати людську гідність*» та «*не повинні допускати жодної дискримінації*», що є позитивним доповненням. Хоча це положення завершується загальною формулюванням, що стосується дискримінації за «*будь-якими іншими ознаками*», у ньому не згадуються деякі підстави, що підлягають захисту та прямо передбачені міжнародними та регіональними договорами,⁵¹ та практикою ЄСПЛ, що постійно розвивається,⁵² такими як народження, приналежність до національної меншини, національне

50 ООН, Основні принципи незалежності судової влади [*Basic Principles on the Independence of the Judiciary*], Резолюція Генеральної Асамблеї 40/32, прийнята 29 листопада 1985 року, та резолюція 40/146, прийнята 13 грудня 1985 року, п. 2.

51 Особливо статті 2 та 6 МПГПП, у яких згадується «*раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, політичні чи інші переконання, національне чи соціальне походження, майновий стан, народження чи інші обставини*»; Стаття 14 ЄКПЛ та Протокол 12 до ЄКПЛ згадують «*за будь-якою ознакою — статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або за іншою ознакою*»; Стаття 5 Конвенції про права осіб з інвалідністю (CRPD), ратифікована Молдовою від 21 вересня 2010 року; Стаття 4 (3) Конвенції Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), ратифікована Республікою Молдова від 18 липня 2022 року, яка згадує про «*статі, гендеру, раси, кольору шкіри, мови, релігійних, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, віку, стану здоров'я, інвалідності, сімейного стану, статусу мігранта чи біженця або іншого статусу*». Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав чітко визнає гендерну ідентичність серед заборонених підстав для дискримінації (Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав, Загальний коментар № 20: недискримінація економічних, соціальних та культурних прав (Ст. 2, п. 2) [*General Comment No. 20: Non-Discrimination in Economic, Social and Cultural Rights (Art. 2, par 2)*], UN Doc E/C.12/GC/20, 2009, п. 32). Див. також: Стаття 21 Хартії основних прав Європейського Союзу, в якій йдеться про «*стать, расу, колір шкіри, етнічне чи соціальне походження, генетичні особливості, мову, релігію чи переконання, політичні чи будь-які інші погляди, належність до національної меншини, майновий стан, походження, інвалідність, вік або сексуальну орієнтацію*»; Директива про рівність у сфері зайнятості (2000/78/ЕС), обмежується сферою зайнятості та професійної діяльності й охоплює такі ознаки, як релігія, або переконання, інвалідність, вік та сексуальна орієнтація.

52 ЄСПЛ роз'яснив, що заборона дискримінації поширюється на «*сексуальну орієнтацію*» та «*гендерну ідентичність*»; див. ЄСПЛ в Хамтоху та Аксенчік проти Росії [*Khamtokhu and Aksenchik v. Russia*] [GC], № 60367/08 та 961/11, 24 січня 2017 року, п. 61, «*Стаття 14 забороняє будь-які відмінності, що ґрунтуються на ідентифікованій, об'єктивній або особистій ознаці, або «статусі», за якими окремі особи чи групи відрізняються одна від одної*» (підстави для дискримінації), підкреслюючи, що перелік підстав для дискримінації є «ілюстративним і не вичерпним» (тобто відкритим) переліком, та зазначаючи, що слова «інший статус» зазвичай мають широке значення, а їхнє «*тлумачення не обмежується ознаками, які є особистими в тому сенсі, що вони є вродженими або притаманними*»; ЄСПЛ, А.М. та інші проти Росії [*A.M. and Others v. Russia*], № 47220/19, 6 липня 2021 року, п. 73, де йдеться: «*заборона дискримінації, передбачена статтею 14 Конвенції, належним чином поширюється на питання, пов'язані з гендерною ідентичністю*». Європейський суд з прав людини також зазначив, що «*посилання на традиційний розподіл гендерних ролей у суспільстві не може виправдовувати позбавлення чоловіків [...] права на батьківську відпустку*» і що «*гендерні стереотипи, такі як уявлення про жінок як основних доглядальниць за дітьми та про чоловіків як основних годувальників, самі по собі не можуть вважатися достатнім обґрунтуванням для різного ставлення, так само як і подібні стереотипи, засновані на расовій приналежності, походженні, кольорі шкіри чи сексуальній орієнтації*» (Константін Маркін проти Росії [*Konstantin Markin v. Russia*] [GC], № 30078/06, 22 березня 2012 року, п. 143).

походження, сімейний стан, інвалідність, статус мігранта або біженця. **Рекомендується доповнити цей перелік, прямо вказавши також на ці інші підстави, що підлягають захисту.** Явне зазначення перелічених вище ознак як підстав, що підлягають захисту, допоможе донести до громадськості, що дискримінація за цими ознаками є неприйнятною з точки зору стандартів судової етики.⁵³ Отже, приведення тексту у більшу відповідність до міжнародних стандартів може усунути будь-які сумніви щодо його тлумачення та продемонструвати більш рішуче дотримання принципів рівності.

33. Крім того, у Бангалорських принципах поведінки суддів (цінність № 5 щодо рівності) заборона дискримінації пов'язується з більш широкою метою забезпечення рівного ставлення до всіх у судах. У них наголошується, що суддям недостатньо лише утримуватися від явно дискримінаційної поведінки; від суддів також очікується, що вони *«усвідомлюватимуть та розумітимуть різноманітність у суспільстві та відмінності, що виникають з різних джерел»* та визнаватимуть, як їхні власні слова та поведінка можуть сприйматися як прояв упередженості чи забобонів.⁵⁴ Хоча стаття 9 насамперед встановлює заборону дискримінаційних дій, вона не відображає прямо цей позитивний аспект усвідомлення та саморефлексії. Тому доцільно було б підкреслити, що етичний обов'язок недопущення дискримінації передбачає формування такого усвідомлення з метою сприяння не лише формальній, а й реальній рівності в судових провадженнях.
34. Щоб забезпечити всебічне розуміння обов'язку щодо недопущення дискримінації, доцільно було б чітко зазначити, що **стаття 9 поширюється на всіх осіб, зокрема на сторони, свідків, адвокатів, працівників суду та колег-суддів, а також на широку громадськість.**⁵⁵ Будь-яке нерівне або упереджене ставлення до осіб, які беруть участь у судовому процесі, може вплинути на справедливість або, принаймні, на сприйняття справедливості судового розгляду, тоді як упередженість або упередження щодо інших осіб у залі суду чи поза нею можуть викликати сумніви щодо здатності судді забезпечити рівність перед судом.
35. Розробка принципу рівності в Кодексі могла б також передбачати більш рішучі зобов'язання щодо забезпечення справедливих, недискримінаційних та вільних від насильства й домагань судів, робочого середовища та ставлення до всіх осіб у судовій залі та під час виконання судових функцій, а також, у більш загальному плані.⁵⁶ У цьому контексті було б доцільно уточнити, що від суддів очікується рівне ставлення до всіх осіб, які постають перед ними — включаючи сторони, свідків, адвокатів, працівників суду та колег-суддів — і що вони не повинні свідомо допускати дискримінаційних дій з боку осіб, які перебувають під їхнім керівництвом або контролем.⁵⁷ Також важливо **висвітлити — або в самому Кодексі, або в письмових коментарях — різноманітні форми, які можуть набувати питання судової доброчесності, пов'язані з гендерною проблематикою та різноманітністю, зокрема сексуалізований шантаж, сексуальні та інші форми домагань, сексуальну та іншу дискримінацію,**

53 Див. також Джок'якартські принципи плюс 10 [[Yogyakarta Principles plus 10 \(YP plus 10\)](#)], *Додаткові принципи та обов'язки держави щодо застосування міжнародного права у сфері прав людини стосовно сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та статевої ознаки у доповнення Джок'якартських принципів* (10 листопада 2017 року).

54 Бангалорські принципи поведінки суддів [[Bangalore Principles of Judicial Conduct](#)], прийняті Суддівською групою з питань зміцнення доброчесності судових органів, 2002, цінності 5.1-5.2.

55 Ibid, цінність 5.3

56 Див. Парламентська асамблея Ради Європи (PACE), Парламенти, вільні від сексизму та сексуальних домагань [[Parliaments free of sexism and sexual harassment](#)], С. 5.

57 Бангалорські принципи поведінки суддів [[Bangalore Principles of Judicial Conduct](#)], прийняті Суддівською групою з питань зміцнення доброчесності судових органів, 2002, цінності 5.3-5.4

гендерні упередження, нерівномірний гендерний розподіл, гендерні стереотипи або неналежну сексуальну поведінку.⁵⁸ Хоча можуть звучати думки, що, можливо, немає необхідності розглядати насильство щодо жінок, сексуальні чи інші форми домагань або підбурювання до дискримінації та ненависті як етичну проблему, оскільки це заборонено іншими законами, важливо ще раз наголосити, що межі законної поведінки не збігаються з межами етичної поведінки.⁵⁹

РЕКОМЕНДАЦІЯ В.

Посилити принцип рівності та недопущення дискримінації, для чого переглянути статтю 9 з метою:

(i) розширити перелік захищених ознак, щоб прямо включити, серед іншого, походження, приналежність до національної меншини, інвалідність, а також статус мігранта чи біженця, зберігши при цьому загальне положення «будь-які інші ознаки»;

(ii) уточнити, або в тексті статті, або в коментарі, що обов'язок недискримінації поширюється на всіх осіб, з якими судді взаємодіють у рамках виконання своїх професійних обов'язків, включно зі сторонами, свідками, адвокатами, працівниками суду та колегами-суддями, і що він охоплює не лише заборону дискримінаційної поведінки, а й нетерпимість до дискримінаційного ставлення з боку осіб, які перебувають під їхнім впливом, керівництвом або контролем, та свідоме недопущення такого ставлення, а також позитивний етичний обов'язок усвідомлювати різноманіття та замислюватися над тим, як слова та поведінка можуть сприйматися як прояв упередженості чи забобонів, з метою сприяння створенню справедливого, недискримінаційного та вільного від домагань судового середовища.

5.3. Публічні заяви

36. Стаття 12 Кодексу регулює питання публічних заяв та захисту конфіденційної інформації. Обов'язок *«утримуватися від публічних заяв та/або коментарів»* щодо справи, що розглядається, відповідає міжнародним стандартам. Висновок № 25 Консультативної ради європейських суддів (CCJE) зазначає, що *«...Виконуючи свої судові функції, судді повинні виявляти максимальну стриманість у справах, які вони розглядають, щоб зберегти свій імідж неупередженості. Судді повинні поводитися так, щоб не створювати враження про наявність у них особистих упереджень або прихильності в тій чи іншій справі. Якщо суддя публічно натякає на те, що він/вона вже сформував/ла негативну думку щодо справи заявника до розгляду справи, його/її заяви об'єктивно виправдовують побоювання обвинуваченого щодо його/її неупередженості...»*.⁶⁰ Однак у статті 12 конкретно згадуються «публічні заяви», тоді як у статті 2.4 Бангалорських принципів, навпаки, зазначено, що судді **не повинні «робити жодних коментарів публічно або в інший спосіб»** (виділено автором), які могли б вплинути на справедливість або результат розгляду справи. Останнє відображає

58 Доповідь про гендерні питання доброчесності суддів [Paper on Gender-related Judicial Integrity Issues] (2019), напрацьований Суддівською групою з питань зміцнення доброчесності судових органів, С. 75.

59 Доповідь про гендерні питання доброчесності суддів [Paper on Gender-related Judicial Integrity Issues] (2019), напрацьований Суддівською групою з питань зміцнення доброчесності судових органів, С. 6.

60 Див. ККЄС, Висновок № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів [Opinion No. 25 (2022) on freedom of expression of judges], 2 грудня 2022 року, п. 37, з подальшими посиланнями на судову практику ЄСПЛ.

обов'язок суддів проявляти «максимальну стриманість у справах, які вони розглядають, з метою збереження свого іміджу як неупереджених суддів».⁶¹ Тому рекомендується внести зміни до статті 12, зобов'язавши суддів утримуватися від публічних коментарів щодо суті справ, що знаходяться на розгляді, як у суді, так і поза ним, а також від висловлення своєї позиції стосовно справи, що розглядається, при цьому уточнивши, що це не заважає суддям надавати необхідну інформацію щодо процесуальних аспектів справи.

37. Крім того, частина 3 статті 12 передбачає, що судді не повинні ставити під сумнів рішення суду, які ще не набули чинності. Хоча необхідність утримуватися від заяв, які можуть поставити під сумнів неупередженість судді або авторитет остаточних рішень, є очевидною, міжнародні стандарти також визнають, що аналіз судової практики є частиною легітимного судового дискурсу. У своєму Висновку № 25 (2022) щодо свободи вираження поглядів суддів ККЄС підкреслює, що: «Коментарі суддів щодо вирішених справ, які не стосуються їхньої власної діяльності, не обов'язково ставлять під сумнів їхню неупередженість. Коментування судової практики безпосередньо пов'язане з їхньою професійною діяльністю. У рамках своєї професійної діяльності судді мають право висловлювати конструктивні та ввічливі коментарі щодо вирішених справ».⁶² Отже, рекомендується розглянути можливість уточнення пункту 3 статті 12, щоб чіткіше розмежувати коментарі, які можуть обґрунтовано вплинути на справедливість або гадану неупередженість у справах, що розглядаються або розглядатимуться в майбутньому, та допустимі професійні та/або наукові обговорення судової практики або конкретних рішень, що набрали чинності.
38. Слід також підкреслити, що зобов'язання виявляти «стриманість, виваженість, обережність та розсудливість» під час висловлення поглядів, а також заборона публічних коментарів чи заяв, які можуть поставити під загрозу виконання судових обов'язків, як це передбачено статтею 12, не повинні тлумачитися як надмірне обмеження свободи вираження поглядів, оскільки такі обмеження *априорі* спрямовані на захист незалежності та неупередженості судової влади. Стаття 10 (2) ЄКПЛ прямо посилається на законну мету «збереження авторитету та неупередженості судової влади» для обмеження свободи вираження поглядів. Водночас, як зазначалося вище, судді також зобов'язані висловлюватися або діяти на захист верховенства права та судової незалежності (п. 26 *supra*). У Варшавських рекомендаціях БДПЛ підкреслюється, що «судді повинні мати можливість користуватися цією свободою [вираження поглядів], щоб брати участь у публічному дискурсі з питань, що стосуються верховенства права та реалізації прав людини, зокрема, але не виключно, у дебатах щодо законодавства, політик, які можуть впливати на судове самоврядування, та тем, що порушують фундаментальні питання в демократичному суспільстві. Судді також мають обов'язок висловлюватися на захист верховенства права та судової незалежності в ситуаціях, коли ці цінності перебувають під загрозою».⁶³ Крім того, ККЄС стверджує, що судді мають «етичний та/або юридичний обов'язок захищати [свою свободу вираження поглядів] і виступати на захист верховенства права та судової незалежності, коли ці фундаментальні цінності опиняються під

61 Європейський суд з прав людини, *Методичні вказівки до Статті 6 Європейської конвенції з прав людини: право на справедливий суд (кримінальна гілка)* (оновлено від 28 лютого 2025 року), цитата: Лавенц проти Латвії [*Lavents v. Latvia*] (2002) пар. 118; та *Бушемі проти Італії* [*Buscemi v. Italy*] (1999), п. 67.

62 ККЄС, Висновок № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів [*Opinion No. 25 (2022) on freedom of expression of judges*], 2 грудня 2022 року, п. 40

63 БДПЛ, Варшавські рекомендації з питань незалежності і підзвітності судової влади [*Warsaw Recommendations on Judicial Independence and Accountability*], 2023, п.п. 28-29.

загрозою».⁶⁴ Це відповідає рішенням Європейського суду з прав людини у справі «Бака проти Угорщини», в якому суд зазначив, що заявник — суддя, якого достроково усунули з посади голови Верховного суду в результаті правових реформ, висловлював свої погляди та критику щодо конституційних та законодавчих реформ, що впливали на судову владу, з питань, пов'язаних із функціонуванням та реформуванням судової системи, незалежністю та непорушністю суддів, а також зниженням пенсійного віку для суддів, і всі ці питання становлять суспільний інтерес, та дійшов висновку, що його заяви не виходили за межі суто професійної критики.⁶⁵ **Тому, можливо, доцільно було б уточнити, принаймні в Коментарі, що вимога стриманості не виключає виважених та обґрунтованих публічних виступів суддів з системних питань, що стосуються верховенства права та судової реформи, за умови, що такі виступи не суперечать їхнім обов'язкам щодо неупередженості, гідності та доречності.**

39. Нарешті, з точки зору структури Кодексу, слід зазначити, що стаття 12 наразі розміщена в розділі II Кодексу, який регулює поведінку під час виконання судових функцій, тоді як її зміст — публічні заяви та захист конфіденційної інформації — очевидно поширюється також на ситуації, що виникають поза межами судової зали та поза межами виконання судових обов'язків. З метою більш точного відображення її подвійної актуальності як для поведінки в суді, так і поза ним, слід розглянути можливість перенесення статті 12 до розділу «Загальні положення» або ж іншим чином уточнити в тексті чи коментарі, що передбачені нею зобов'язання застосовуються до професійної та публічної комунікації суддів у ширшому розумінні.

РЕКОМЕНДАЦІЯ С.

1. З метою посилення захисту неупередженості та довіри громадськості до судової влади, внести зміни до статті 12 таким чином, щоб заборона на коментарі поширювалася на публічні заяви, зроблені поза межами судової зали, щодо суті справи або висловлення позиції стосовно справи, що розглядається, при цьому уточнивши, що це не заважає суддям надавати необхідну інформацію про процесуальні аспекти справи, а також брати участь у допустимих професійних та/або наукових дискусіях щодо судової практики або конкретних рішень, що набрали чинності, за умови, що такі дискусії не викликають обґрунтованих сумнівів щодо їхньої неупередженості;
2. З метою забезпечення зваженого підходу до свободи вираження поглядів суддів слід уточнити у Кодексі та/або його Коментарі, що обов'язок дотримуватися «стриманості, виваженості, обережності та розсудливості» та заборона на заяви, які можуть поставити під загрозу суддівську посаду, не заважають суддям висловлюватися, у добре обґрунтований, професійний та гідний спосіб, з питань системного значення, таких як верховенство права, незалежність судової влади та належне функціонування системи правосуддя, за умови, що їхні

64 ККЕС, Висновок № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів [*Opinion No. 25 (2022) on freedom of expression of judges*], п. 58; Спеціальний доповідач про незалежність суддів та адвокатів, Доповідь про права на свободу вираження поглядів, об'єднань та мирних зібрань для суддів та прокурорів [*Report on the rights to freedom of expression, association and peaceful assembly by judges and prosecutors, both offline and online*], A/HRC/41/48, 29 квітня 2019 року, п. 102; Європейська мережа рад з судової влади, *Софійська декларація про незалежність та підзвітність судової влади* (2013), п. vii; Суддівська група з питань зміцнення доброчесності судових органів, Коментар до Бангалорських принципів (2007), п. 140; ККЕС, Велика Хартія суддів (2010), п. 3.

65 ЄСПЛ, Бака проти Угорщини [*Baka v. Hungary*] [GC], № 20261/12, 23 червня 2016 року, п.п. 170-173.

виступи залишаються сумісними з неупередженістю, гідністю та доречністю.

5.4. Неупередженість та самовідвід

40. Стаття 10 Кодексу визначає обов'язок суддів бути «*неупередженими та об'єктивними*» під час виконання своїх судових обов'язків. Позитивним є також те, що це положення стосується того, як суддів *сприймають*, вимагаючи від них утримуватися від поведінки чи висловлювань, які можуть викликати сумніви щодо рівності суддів та присяжних у здійсненні правосуддя. Це загалом відповідає міжнародним стандартам, які підкреслюють, що неупередженість має як суб'єктивний, так і об'єктивний вимір, і що судді повинні дбати про те, щоб їхня поведінка «*як у суді, так і поза ним*» сприяла довірі громадськості до їхньої неупередженості та неупередженості судової влади, а також до відповідного враження.⁶⁶ Водночас стаття 10 розміщена в розділі II Кодексу, який, як зазначено, регулює поведінку «*під час виконання професійних обов'язків судді*». Така структура може мимоволі створити враження, що обов'язок уникати поведінки, яка може викликати сумніви щодо неупередженості, поширюється лише на час виконання судових функцій у суді. З огляду на те, що заяви чи поведінка поза межами судової зали можуть так само впливати на те, як сприймається неупередженість судді під час судового розгляду, доцільно перенести або зробити перехресне посилання на відповідну частину статті 10 Кодексу у Розділі I (Загальні положення).
41. Стаття 15 регулює питання самовідводу та передбачає, що суддя повинен усунуватися від розгляду справи у випадках, передбачених процесуальним законодавством, а також містить чітке визнання того, що судді мають право на самовідвід, якщо вони мають сумніви щодо своєї неупередженості у конкретній справі. З огляду на це, Кодекс правильно закріплює обов'язок самовідводу у чинному процесуальному законодавстві, яке визначає відповідні підстави та процедури, і, отже, відображає те, що самовідвід є насамперед юридичною вимогою, коли такі підстави є. Водночас міжнародні інструменти, що стосуються запобігання корупції у судовій системі, загалом формулюють самовідвід як обов'язок, а не лише як право. ЄСПЛ застосовує як (i) суб'єктивний критерій, за яким слід враховувати особисті переконання та поведінку конкретного судді, так і (ii) об'єктивний критерій – тобто шляхом з'ясування, чи надавав сам суд (а, серед іншого, його склад) достатні гарантії для виключення будь-яких обґрунтованих сумнівів щодо його неупередженості, визначаючи, чи, окрім поведінки судді, існують такі факти, як ієрархічні або інші зв'язки між суддею та іншими учасниками провадження, які можуть викликати сумніви щодо його або її неупередженості. У справі *Мікаллеф проти Мальти*, ЄСПЛ ЄСПЛ детальніше роз'яснив, які елементи слід враховувати для оцінки неупередженості суду та окремих суддів, зазначивши, що в справах, де порушуються питання неупередженості та можливої упередженості чи заангажованості, ЄСПЛ

66 Бангалорські принципи поведінки суддів [*Bangalore Principles of Judicial Conduct*], прийняті Суддівською групою з питань зміцнення доброчесності судових органів, та переглянуто під час зустрічі Круглого столу верховних судів, Гаага, листопад 2002 року, Цінність 2 (Неупередженість), п.п. 2.1–2.2. Див. також Комітет ООН з прав людини, *Загальний коментар № 32 до Статті 14 МПГПП: право на рівність перед судами і трибуналами та на справедливий суд*, 23 серпня 2007 року, п. 21; та ЄСПЛ, *Мікаллеф проти Мальти* [*Micallef v. Malta*] [GC], 15 жовтня 2009 року, п.п. 96-99.

насамперед орієнтується на об'єктивний критерій, а також наголосивши, що суб'єктивний та об'єктивний критерії не обов'язково виключають один одного.⁶⁷ Суд також наголосив, що «*будь-який суддя, щодо якого існують обґрунтовані підстави побоюватися відсутності неупередженості, повинен усунутися від розгляду справи*».⁶⁸

42. Згідно з Бангалорськими принципами поведінки суддів (Цінність 2, п. 2.5), від судді очікується, що він або вона «самоусунеться від участі в будь-якому судовому процесі», якщо він або вона не в змозі розглянути справу неупереджено або якщо розсудливому спостерігачеві може здатися, що це саме так; Болонсько-Міланський глобальний кодекс суддівської етики дотримується схожого підходу.⁶⁹ Більш детально питання самовідводу висвітлено в *Порівняльній записці БДППЛ щодо чинних стандартів та регулювання самовідводу та відводу суддів*.⁷⁰ Хоча Кодекс не може розширювати чи змінювати визначені законом підстави для самовідводу, встановлені в процесуальному законодавстві, він може належним чином відображати в своїх етичних засадах об'єктивний аспект неупередженості, сформований у міжнародній судовій практиці, зокрема з точки зору «розумного спостерігача». Отже, автори проекту могли б розглянути **переформулювання статті 15, щоб також включити посилання на «розумного спостерігача» та відобразити, що за таких обставин судді зобов'язані усунутися від розгляду справи, зберігаючи при цьому посилання на підстави та процедури, визначені в процесуальному законодавстві.**
43. Водночас побоювання, що надто жорстке формулювання може сприяти невинуватим самовідводам, є обґрунтованими і визнаються в Бангалорських принципах, де зазначено, що «*відвід судді не повинен вимагатися, якщо неможливо сформувати інший суд для розгляду справи або якщо через нагальні обставини бездіяльність може призвести до серйозної судової помилки*».⁷¹ Частина 3 статті 15 Кодексу передбачає, що [а] суддя не повинен зловживати правом на самовідвід». Кодекс міг би ще чіткіше висвітлити це питання, підкресливши, наприклад, у Коментарі, що: (і) неупередженість є основною професійною чеснотою, якої очікують від кожного судді; та (ii) судді мають паралельний етичний обов'язок «*у межах розумного поводитися таким чином, щоб мінімізувати випадки, коли їм доведеться усунутися від розгляду або вирішення справи*».⁷²
44. У цьому контексті низка інших положень Кодексу вже вказує на те саме, закликаючи суддів уникати конфліктів інтересів (стаття 2), виявляти стриманість і розсудливість у висловленні своїх поглядів (стаття 12) та уникати стосунків, що викликають сумніви щодо їхньої незалежності та неупередженості (стаття 19). Може бути корисним зробити цей зв'язок ще більш явним, наприклад, уточнивши у коментарі до статті 15, що ці зобов'язання також мають на меті зменшити ризик виникнення ситуацій, у яких може бути необхідним самовідвід. Нарешті, зазначення у статті 15 (3) Кодексу про те, що правом на самовідвід не можна зловживати, є позитивним доповненням, оскільки це сприяє забезпеченню того,

67 Див. також ЄСПЛ, Мікалlef проти Мальти [*Micallef v. Malta*] [GC], 15 жовтня 2009 року, п. 93.

68 Див., напр., ЄСПЛ, Мікалlef проти Мальти [*Micallef v. Malta*] [GC], 15 жовтня 2009 року, п. 98.

69 Болонсько-Міланський глобальний кодекс суддівської етики [*Bologna and Milan Global Code of Ethics*], Прийнято на Міжнародній конференції незалежності судової влади, що проводилася в Болонському університеті та в Міланському університеті Бокконі, червень 2015 року, п. 3.8.

70 Див. БДППЛ, Порівняльна записка БДППЛ щодо чинних стандартів та регулювання самовідводу та відводу суддів [*Comparative Note on the Applicable Standards and Regulation of Recusals and Self-recusals of Judges*], 15 грудня 2025 року.

71 Бангалорські принципи поведінки суддів, Цінність 2 (Неупередженість), п. 2.5.

72 Бангалорські принципи поведінки суддів, Цінність 2 (Неупередженість), п. 2.3.

щоб самовідвід використовувався як гарантія неупередженості, а не як механізм уникнення складних або делікатних справ.

РЕКОМЕНДАЦІЯ D.

З метою відображення об'єктивного характеру обов'язку самовідводу відповідно до міжнародних стандартів, внести зміни до статті 15 таким чином, щоб суддя не лише мав право, а й був зобов'язаний усунути себе від розгляду справи, якщо він або вона не в змозі вирішити її неупереджено, при цьому зберігши посилання на чинне процесуальне законодавство щодо підстав та порядку самовідводу, за умови, що самовідвід не є обов'язковим у виняткових ситуаціях, коли неможливо сформувати інший склад суду для розгляду справи, що може призвести до відмови у правосудді.

5.5. Етичне використання штучного інтелекту

45. Включення до статті 16 Кодексу окремого положення щодо етичного використання штучного інтелекту (ШІ) свідчить про те, що застосування допоміжних технологій може впливати на виконання суддями своїх обов'язків. У статті визнається, що використання технологій штучного інтелекту є допустимим, *«за умови, що це не впливає на його/її незалежність чи неупередженість, не стосується оцінки доказів та процесу прийняття рішень і не порушує вимог законодавства»*. Це загалом відповідає новітнім міжнародним стандартам та рекомендаціям, в яких наголошується, що судова функція має залишатися під контролем судді-людини. Наприклад, у Європейській етичній хартії Європейської комісії з ефективності правосуддя щодо використання штучного інтелекту в судових системах наголошується на принципі *«контролю з боку користувача»*, згідно з яким штучний інтелект може допомагати, але не замінювати людей, які приймають рішення.⁷³ Аналогічно, ККЄС підкреслює, що, покладаючись на технології, судді повинні здійснювати необхідний контроль за результатами, отриманими за допомогою цих технологій, та проводити належні перевірки з метою виявлення потенційно неточних, оманливих або непідтверджуваних результатів, згенерованих штучним інтелектом, які можуть міститися в них.⁷⁴
46. Водночас у міжнародних дискусіях щодо етичного використання штучного інтелекту застерігають, що головні ризики для незалежності та автономії судової влади часто виникають не через формальне делегування прийняття рішень штучному інтелекту, а через **«упередженість автоматизації»** — схильність користувачів покладатися на результати роботи алгоритмів або надмірно довіряти їм, особливо коли ці результати подаються як нейтральні або засновані на даних.⁷⁵ У випадках, коли штучний інтелект використовується для підтримки юридичних досліджень, узагальнення матеріалів або допомоги в підготовці проектів рішень, існує ризик того, що судді можуть покладатися на такі інструменти без достатнього критичного аналізу. З метою забезпечення як незалежності, так і підзвітності, було б доцільно, щоб у статті 16 або в коментарі до неї було чітко зазначено, що **кожен суддя зберігає повну та особисту відповідальність за зміст, обґрунтування та**

73 Європейська комісія з ефективності правосуддя (CEPEJ), Європейська етична хартія щодо використання штучного інтелекту в судових системах [*European Ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment*] (2018), Принцип 5 («Під контролем користувача»).

74 Див., напр., ККЄС, Висновок № 28 (2025) про важливість благополуччя суддів для відправлення правосуддя [*Opinion No. 28 (2025) on the importance of judicial well-being for the delivery of justice*], п. 19.

75 Спеціальний доповідач ООН з питань незалежності суддів та адвокатів, Штучний інтелект у судових системах: перспективи та ризики [*Artificial intelligence in judicial systems: promises and pitfalls*], UN Doc. A/80/169, п. 12.

результат будь-якого судового рішення, незалежно від будь-якої технологічної допомоги, використаної при його підготовці, і повинен завжди здійснювати необхідний нагляд за процесом прийняття рішень та проводити належну перевірку результатів, отриманих за допомогою використовуваної технології, з метою незалежної верифікації та забезпечення точності та доцільності будь-яких результатів, згенерованих ШІ, перш ніж покладатися на них.

47. Крім того, використання інструментів штучного інтелекту, а зокрема загальнодоступних генеративних систем штучного інтелекту, викликає серйозні занепокоєння щодо конфіденційності, захисту даних та безпеки судової інформації.⁷⁶ Водночас Спеціальний доповідач ООН застеріг, що використання зовнішніх систем штучного інтелекту, особливо тих, що розроблені приватними компаніями, несе значні ризики щодо витоку, комерціалізації та втрати контролю над конфіденційними судовими даними.⁷⁷ З огляду на ці ризики доцільно було б уточнити — або безпосередньо у статті 16, або шляхом посилання на статтю 12 щодо конфіденційності — що судді **не повинні розкривати закриті матеріали справ, персональні дані чи іншу конфіденційну інформацію незахищеним або несертифікованим інструментам штучного інтелекту**, а також що будь-які засоби штучного інтелекту, які використовуються в судовій роботі, повинні відповідати чинним стандартам захисту даних та інформаційної безпеки.
48. Нарешті, ефективне виконання статті 16 залежатиме від належного рівня цифрової грамотності серед представників судової влади. У міжнародних рекомендаціях наголошується, що судді повинні регулярно проходити навчання щодо можливостей та обмежень інструментів штучного інтелекту, зокрема щодо ризиків упередженості, непрозорості, неточних, оманливих або неперевіраних результатів, що генеруються штучним інтелектом, порушень захисту даних та надмірної залежності від автоматизованих результатів, а також щодо способів збереження контролю та підвітності з боку людини під час використання таких інструментів.⁷⁸ Тому в коментарі до статті 16 було б доцільно наголосити на необхідності постійного підвищення кваліфікації та розробки інституційних стратегій щодо безпечного й етичного використання штучного інтелекту в судовій діяльності, щоб передбачені Кодексом запобіжні заходи могли ефективно застосовуватися на практиці.

РЕКОМЕНДАЦІЯ Е.

З метою забезпечення конфіденційності та захисту даних під час використання інструментів штучного інтелекту слід чітко зазначити, що судді не повинні розкривати непублічні матеріали справ, персональні дані чи іншу конфіденційну інформацію незахищеним або несертифікованим системам штучного інтелекту, а також підкреслити необхідність забезпечення нагляду та проведення належних перевірок результатів, отриманих за допомогою використовуваної технології, з метою незалежної верифікації та забезпечення точності й доречності будь-яких результатів,

76 Спеціальний доповідач ООН з питань незалежності суддів та адвокатів, Штучний інтелект у судових системах: перспективи та ризики [*Artificial intelligence in judicial systems: promises and pitfalls*], UN Doc. A/80/169, п.п. 61 і 69(b) (застереження щодо оприлюднення та комерційного використання приватних судових даних); ККСС, Висновок №26 (2023) «У руслі прогресу: використання допоміжних технологій у судовій системі» [*Opinion n° 26 (2023) "Moving forward: the use of assistive technology in the judiciary"*], п. 92(xi)(xii);

77 Спеціальний доповідач ООН з питань незалежності суддів та адвокатів, Штучний інтелект у судових системах: перспективи та ризики, п.п. 45, 61, 69.

78 *Ibid.* п.п. 62-63.

згенерованих штучним інтелектом, при цьому проводячи регулярні навчання та надаючи внутрішні рекомендації щодо безпечного та етичного використання штучного інтелекту в судовій роботі.

6. ПОВЕДІНКА ТА ДІЯЛЬНІСТЬ СУДДІ ПОЗА МЕЖАМИ СУДОВОЇ СПРАВИ

6.1. Свобода об'єднання та політична нейтральність

49. Стаття 18 Кодексу забороняє суддям бути членами політичних партій або профспілок, виявляти лояльність до таких організацій, а також брати участь у політичних заходах, мітингах чи страйках. Вона також обмежує можливість суддів обіймати будь-які інші оплачувані посади або займатися іншою оплачуваною діяльністю, за винятком наукової, викладацької чи творчої роботи, та вимагає від суддів ставити здійснення правосуддя понад усі інші види діяльності. Ці обмеження мають на меті забезпечити незалежність та політичну нейтральність судової влади та запобігти ситуаціям, коли зовнішня діяльність судді може поставити під сумнів його неупередженість.
50. Водночас Основні принципи ООН передбачають, що *«...члени судової влади, як і інші громадяни, мають право на свободу вираження поглядів, віросповідання, об'єднання та зібрань, однак при здійсненні цих прав судді повинні завжди поводитися таким чином, щоб зберегти гідність своєї посади, а також неупередженість і незалежність судової влади»*. Абсолютні або широко сформульовані заборони на «приналежність» до профспілок можуть на практиці обмежувати законні форми об'єднання, які не обов'язково підривають незалежність судової влади. Як підкреслено у Варшавських рекомендаціях, судді мають право *«утворювати та приєднуватися до асоціацій суддів та інших організацій, включаючи профспілки, з метою просування своїх інтересів та принципів судової незалежності й підзвітності. Судді також можуть користуватися цим правом для створення та вступу до організацій громадянського суспільства та некомерційних організацій, таких як благодійні фонди, за умови, що їхні цілі не мають політичного характеру. Однак це право може бути обмежене та підлягати таким обмеженням, які можуть бути необхідними у випадках, коли створення або вступ до об'єднання суперечить публічним обов'язкам та/або ставить під загрозу неупередженість суддів або її видимість»*.⁷⁹ Зокрема, судді повинні мати право створювати та вступати до асоціацій суддів або інших організацій **«з метою представлення своїх інтересів, сприяння підвищенню своєї професійної кваліфікації та захисту своєї судової незалежності»**.⁸⁰ Щоб уникнути таких непорозумінь, у статті 18 слід уточнити, **що обмеження стосується партійних політичних організацій, при цьому суддям має бути збережено право брати участь у діяльності професійних судових асоціацій та інших позапартійних органів, які не підривають їхню неупередженість та незалежність, а також належне функціонування судової системи.**

79 Варшавські рекомендації з питань незалежності і підзвітності судових органів [*Warsaw Recommendations on Judicial Independence and Accountability*], БДПЛ, 2023, п. 30.

80 Основні принципи ООН щодо незалежності судової влади, Принципи 8–9. Див. також Варшавські рекомендації з питань незалежності і підзвітності судової влади [*Warsaw Recommendations on Judicial Independence and Accountability*], БДПЛ, 2023, п. 30.

51. Нарешті, стаття 18 прямо не стосується неоплачуваної волонтерської діяльності. Хоча багато форм волонтерської чи благодійної діяльності є сумісними з суддівською посадою, міжнародні стандарти застерігають, що свобода об'єднання може бути обмежена у випадках, коли участь у діяльності певної організації суперечить суддівським обов'язкам або ставить під загрозу видимість неупередженості.⁸¹ На практиці певні неурядові організації, фонди чи благодійні організації можуть бути тісно пов'язані з політичними партіями або окремими політиками. **Тому було б доцільно підкреслити, принаймні в Коментарі, що судді повинні ретельно оцінювати будь-яку потенційну неоплачувану посаду, аби переконатися, що вона не є непрямую політичною діяльністю, не створює конфлікту інтересів, не впливає надмірно на сприйняття неупередженості та не загрожує підривати нейтральність і дотримання етичних норм, передбачених Кодексом.**

РЕКОМЕНДАЦІЯ F.

З метою уточнення сфери застосування статті 18 слід зазначити, що заборона на «приналежність» стосується партійних політичних організацій, при цьому зберігаючи за суддями право створювати професійні судові асоціації та інші позапартійні органи, що не суперечать принципам судової незалежності та неупередженості, а також уточнити в коментарі, що судді повинні оцінювати як оплачувану, так і неоплачувану зовнішню діяльність з огляду на її потенційний вплив на незалежність, неупередженість та їхню видимість, а також на нейтральність і доречність.

6.2. Соціальні мережі та комунікація в Інтернеті

52. З огляду на сучасні технологічні досягнення, соціальні мережі можуть поширювати інформацію з більшою силою, ніж це можливо за допомогою традиційних засобів масової інформації. Використання соціальних мереж є особливо складним перетином свободи слова та обов'язків суддів.
53. Стаття 21 Кодексу дозволяє суддям користуватися соціальними мережами, інтернет-форумами та іншими онлайн-платформами для спілкування, але вимагає від них виявляти «стриманість, обережність та розсудливість». Це положення відображає сучасне розуміння того, що судді, як громадяни, мають право брати участь у суспільному житті, а цифрова грамотність стає дедалі важливішою для виконання судових функцій. У цьому контексті ККЕС зазначає, що «...судді не повинні брати участь у обміні повідомленнями через соціальні мережі або месенджери зі сторонами, їхніми представниками чи широкою громадськістю щодо справ, які перебувають на їхньому розгляді або можуть бути передані на їхній розгляд для ухвалення рішення... Вони повинні бути обережними щодо ризику неправильного тлумачення висловлювань у закритих групах. Вони повинні бути обережними щодо створення через свої коментарі «профілю», який створює враження відсутності відкритості та об'єктивності щодо певних тем. Те саме стосується груп у соціальних мережах, до яких вони вступають, або людей, за якими вони стежать, а також коментарів, які вони «лайкають» або «ретвітають», оскільки чим більш односторонніми вони є, тим більше людей можуть сприймати цих суддів як таких, що не є незалежними та неупередженими... Під час участі в обговоренні своєї роботи як судді захист авторитету та гідності

81 Варшавські рекомендації з питань незалежності і підзвітності судової влади [[Warsaw Recommendations on Judicial Independence and Accountability](#)], БДПЛ, 2023, п. 30.

посади повинен стримувати суддів від коментарів, які ставлять під сумнів їхню доброчесність у виконанні своїх обов'язків. Судді повинні дбати про збереження авторитету, доброчесності, пристойності та гідності своєї судової посади».⁸²

54. Тому важливо зауважити, що етичні ризики, пов'язані з соціальними мережами та обміном повідомленнями в Інтернеті, не завжди є очевидними.⁸³ Онлайн-взаємодія зі сторонами, їхніми представниками або іншими особами, зацікавленими у справах, що розглядаються або можуть розглядатися, може становити або сприйматися як заборонене спілкування *ex parte*. Аналогічно, використання соціальних мереж або інших онлайн-інструментів для збору інформації про сторони, свідків або окремі аспекти справи може впливати або створювати враження, що впливає на оцінку доказів суддею, і тим самим впливати як на реальну справедливість розгляду, так і на його сприйняття.⁸⁴ **Тому було б доцільно у статті 21 або в коментарі до Кодексу додатково уточнити, що судді повинні утримуватися від обговорення справ, які перебувають на розгляді або можуть бути порушені, у соціальних мережах чи месенджерах, а також не повинні використовувати ці платформи для отримання інформації про осіб чи справи, що розглядаються ними, поза встановленими процесуальними рамками.**
55. Крім того, активна присутність суддів у мережі з часом може сформувати їхній «профіль» на основі акаунтів, на які вони підписані, груп, до яких вони приєднуються, або контенту, який вони «лайкають», «поширюють» чи «репостять», що може сприйматися як ознака упередженості щодо певних політичних чи соціальних питань.⁸⁵ Крім того, питання особистої безпеки та захисту даних можуть також виникати у випадках, коли судді діляться інформацією про своє приватне життя, зокрема домашньою адресою, або не обмежують належним чином доступ до своїх профілів. Тому суддів слід заохочувати до ознайомлення з умовами використання платформ, якими вони користуються, щоб зрозуміти, хто є власником та хто може надалі обробляти розміщені ними дані, а також обмежувати обсяг особистої інформації, що стає загальнодоступною. У Коментарі було б доцільно підкреслити, що судді повинні виходити з того, що онлайн-контент, включаючи матеріали у «закритих» групах, може зрештою стати публічним, і повинні постійно оцінювати, чи може їхня онлайн-активність обґрунтовано розглядатися як така, що ставить під загрозу їхню незалежність, неупередженість або коректність.
56. Нарешті, ефективне виконання статті 21 передбачає наявність належного рівня цифрової грамотності. Рекомендується проводити регулярні тренінги, щоб судді розуміли специфічні ризики, пов'язані з соціальними мережами, зокрема профілювання, збір даних, вразливості в системі безпеки, утворення «інфобульбашок», а також етичні наслідки додавання в друзі або підписки на певні акаунти.⁸⁶ Таке навчання також має бути присвячене тому, як реагувати на випадки онлайн-переслідувань або зловживань, не відповідаючи безпосередньо, а також

82 Див. ККЄС, Висновок № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів, 2 грудня 2022 року, п.п. 71-72; Глобальна мережа суддівської доброчесності, Незобов'язуючі рекомендації до користування соцмереж для суддів [*Non-Binding Guidelines on the Use of social media by Judges*] (UNODC, Відень 2019).

83 Глобальна мережа суддівської доброчесності, Незобов'язуючі рекомендації до користування соцмереж для суддів [*Non-Binding Guidelines on the Use of social media by Judges*] (UNODC, Відень 2019), преамбула, С. 2.

84 Глобальна мережа суддівської доброчесності, Незобов'язуючі рекомендації до користування соцмереж для суддів [*Non-Binding Guidelines on the Use of social media by Judges*] (UNODC, Відень 2019), п. 20.

85 Див. ККЄС, Висновок № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів, 2 грудня 2022 року, п.п. 71-72.

86 Глобальна мережа суддівської доброчесності, Незобов'язуючі рекомендації до користування соцмереж для суддів [*Non-Binding Guidelines on the Use of Social Media by Judges*] (UNODC, Відень 2019), п.п. 14 і 38-40; ККЄС, Висновок № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів, 2 грудня 2022 року, п. 77; і Стаття 4.4 Європейської хартії Ради Європи про статус суддів (1998).

має сприяти підвищенню обізнаності щодо ризиків, пов'язаних з використанням соціальних мереж членами сім'ї, близькими друзями та працівниками суду.

РЕКОМЕНДАЦІЯ G.

З метою посилення гарантій, передбачених статтею 21, Кодекс та/або Коментар до нього слід доповнити, щоб чітко зазначити: судді не повинні обговорювати справи, що перебувають на розгляді або можуть бути порушені, а також не повинні здійснювати пошук інформації про сторони чи свідків через соціальні мережі чи подібні платформи поза встановленими процесуальними каналами; крім того, слід організувати регулярні тренінги щодо етичних ризиків, ризиків для безпеки та ризиків, пов'язаних із захистом даних, що виникають у зв'язку з використанням соціальних мереж суддями та, за необхідності, їхнім найближчим оточенням.

7. ІНШІ ПИТАННЯ, ДОТИЧНІ ДО ЕТИЧНОГО КОДЕКСУ

7.1. Орган з питань етики

57. Наразі Кодекс не передбачає механізму, за допомогою якого судді могли б звертатися за консультацією з етичних питань. У міжнародних рекомендаціях особлива увага приділяється доступності консультацій та взаємодії суддів з органом з питань етики. У цьому контексті Рекомендація Ради Європи CM/Rec(2010)12 «Про суддів: незалежність, ефективність та обов'язки» рекомендує, щоб судді мали можливість звертатися за консультаціями з етичних питань до певного органу в складі судової системи.⁸⁷ ККЕС закликає до створення органів або призначення осіб, *«які виконуватимуть консультативну та дорадчу функцію і до яких судді зможуть звертатися у разі виникнення сумнівів щодо того, чи є та чи інша дія у приватній сфері сумісною з їхнім статусом судді»*.⁸⁸ У Посібнику з імплементації та в Методиці оцінки з виконання Статті 11 Конвенції ООН проти корупції, підготовлених Управлінням ООН з наркотиків та злочинності (UNODC) також підкреслюється важливість та ефективність такого етичного органу, який надає членам судової влади консультації щодо доцільності їхніх запланованих або запропонованих дій у майбутньому або виносить висновки з власної ініціативи.⁸⁹ Аналогічно, у Європейських стандартах судової незалежності ELI-Mount Scopus зазначено: *«У разі виникнення сумнівів щодо застосування цих стандартів до конкретної ситуації судді можуть звернутися за консультацією до такого органу, як консультативний комітет з питань судової етики, який слід створити для сприяння впровадженню та тлумаченню стандартів. Цей орган повинен, на запит суддів, надавати їм консультації з етичних питань та щодо єдиного застосування етичних принципів у повсякденних ситуаціях»*.⁹⁰
58. З огляду на ці рекомендації було б доцільно доповнити Кодекс чіткою вказівкою на наявність консультативного механізму з питань етики, наприклад, комітету у складі діючих та/або колишніх суддів, уповноваженого надавати конфіденційні

87 Рекомендація Ради Європи CM/Rec(2010)12 Комітету міністрів держав-членів щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, 17 листопада 2010 року, п. 74.

88 ККЕС, Висновок № 3 про принципи і правила для регулювання професійної поведінки суддів, зокрема, етики, неприйнятної поведінки та неупередженості, 19 листопада 2002 року, п. 29.

89 UNODC, Методика оцінки з виконання Статті 11 Конвенції ООН проти корупції [UNAC Implementation Guide and Evaluative Framework for Article 11] (2015), п. 31.

90 Див.<ELI-Mount_Scopus_European_Standards_of_Judicial_Independence.pdf>.

рекомендації, що не мають зобов'язуючого характеру, щодо тлумачення Кодексу та доцільності запланованих дій.⁹¹ Такий орган повинен чітко відрізнитися від дисциплінарних органів, а його консультативні висновки повинні мати виключно рекомендаційний характер, щоб не порушувати незалежність та особисту відповідальність окремих суддів.

РЕКОМЕНДАЦІЯ Н.

Доповнити Кодекс чіткою згадкою про консультативний механізм з питань етики в рамках судової системи, наприклад, комітет у складі діючих та/або суддів у відставці, уповноважений надавати конфіденційні рекомендації, що не мають обов'язкової сили, щодо тлумачення та застосування Кодексу, а також щодо доцільності запланованих дій, причому цей механізм має чітко відрізнитися від дисциплінарних органів.

7.2. Поведінка суддів після залишення посади

59. Чіткі стандарти поведінки суддів після звільнення або виходу на пенсію мають важливе значення для захисту як довіри громадськості до судової влади, так і індивідуальних прав колишніх суддів. Якщо етичний кодекс не містить положень або є неоднозначним щодо часової сфери застосування, існує ризик його непослідовного застосування: або колишні судді на практиці підпадають під постійні обмеження, які важко виправдати з точки зору міжнародних стандартів у галузі прав людини, або законні заходи щодо забезпечення доброчесності (зокрема, конфіденційність) розглядаються як такі, що автоматично припиняються після звільнення. Кодекс не містить чіткого положення, що визначає його особисту та часову сферу застосування. Зокрема, у ньому не роз'яснено, чи можуть певні етичні зобов'язання продовжувати застосовуватися до суддів після їхнього звільнення з посади та в якій мірі. Ця прогалина є особливо актуальною, оскільки деякі положення – за своїм характером – можуть тлумачитися як такі, що мають наслідки, які виходять за межі активної служби, тоді як інші буде важко виправдати, коли суддя більше не здійснює судової влади (і більше не користується інституційною владою та обмеженнями, пов'язаними з посадою).
60. Стаття 12 має особливе значення в контексті періоду після звільнення, оскільки вона поєднує загальні формулювання, що вимагають від суддів виявляти «*стриманість, виваженість, обережність та розсудливість*» при висловленні своїх поглядів, із більш конкретними заборонами на публічні коментарі, які можуть підірвати авторитет правосуддя, на коментування справ, що перебувають на розгляді, а також на використання чи розголошення конфіденційної інформації, отриманої під час виконання службових обов'язків. Якщо кодекс прямо не визначає свою часову сферу застосування, таке положення може спричинити невизначеність щодо тлумачення: правила, що функціонально пов'язані з судовою роллю діючого судді (зокрема, обмеження, спрямовані на збереження видимості неупередженості стосовно справ, що розглядаються), можуть трактуватися як такі, що й надалі обмежують свободу висловлювання колишніх суддів, навіть якщо

91 UNODC, Методика оцінки з виконання Статті 11 Конвенції ООН проти корупції [*UNCAC Implementation Guide and Evaluative Framework for Article 11*] (2015), п. 31. Див. також Стаття 1.4, Болонсько-Міланський глобальний кодекс суддівської етики.

колишні судді більше не здійснюють судової влади і, як правило, повинні користуватися своїми правами в повному обсязі.⁹²

61. Водночас певні обов'язки, зокрема щодо збереження конфіденційності, можуть законно зберігати чинність і після звільнення з метою забезпечення належного здійснення правосуддя та захисту прав інших осіб.⁹³ Відповідно до міжнародних рекомендацій, було б доцільно чіткіше розмежувати в Кодексі ті елементи статті 12, які нерозривно пов'язані з активним судовим службою, та ті, що можуть обґрунтовано виходити за її межі, а також забезпечити, щоб будь-які обмеження, що залишаються в силі, мали вузьке застосування та дотримувалися принципу конфіденційності.

РЕКОМЕНДАЦІЯ І.

Чітко розмежувати етичні зобов'язання, які нерозривно пов'язані з виконанням судових функцій, та ті, що можуть законно поширюватися на період після залишення посади, зокрема уточнивши, що обов'язки щодо збереження конфіденційності можуть зберігатися й після закінчення служби, а також визначивши часові межі такого зобов'язання, при цьому передбачивши, що обмеження щодо висловлювань та поведінки, пов'язані з судовою діяльністю, публічними заявами, взаємодією в соціальних мережах тощо, як правило, повинні поширюватися лише на діючих суддів.

7.3. Подарунки та гостинність

62. Кодекс не містить жодних чітких положень, що регулюють прийняття суддями подарунків, вигод або гостинності. Хоча стаття 2 вимагає від суддів уникати конфлікту інтересів та утримуватися від використання свого становища в особистих інтересах або інтересах третіх осіб, а стаття 20 зобов'язує суддів бути обізнаними щодо майнових інтересів як своїх власних, так і членів їхніх сімей, ці положення не стосуються ситуацій, пов'язаних із подарунками чи гостинністю як такими, а також не надають вказівок щодо того, як судді повинні оцінювати пропозиції щодо отримання вигоди, що можуть виникати у професійному чи соціальному контексті. Відсутність конкретного правила створює прогалину в етичній системі, зважаючи на те, що подарунки та гостинність можуть становити ризик для доброчесності навіть у тих випадках, коли фактичний вплив не здійснюється. **Рекомендується включити до Кодексу положення, яке прямо забороняє просити, вимагати, отримувати та приймати подарунки, гостинність або інші пільги. Як альтернативу, у Кодексі можна зробити посилання на відповідне законодавство, яке забороняє такі дії.**
63. Міжнародні стандарти наголошують, що подарунки та гостинність викликають етичні застереження не лише у випадках, коли має місце намір чи спроба вплинути, а й тоді, коли розсудливий спостерігач може вбачати ризик для незалежності чи неупередженості. З огляду на це, Болонсько-Міланський глобальний кодекс суддівської етики визнає, що прийняття подарунків або знаків гостинності незначної вартості, таких як символічні знаки вдячності або запрошення від юридичних, професійних чи державних органів, може бути цілком прийнятним

92 Рада Європи, Консультативна рада європейських суддів (ККЕС), Висновок № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів [*Opinion No. 25 (2022) On freedom of expression of Judges*], 2 грудня 2022 року, п.7

93 БДППЛ, Висновок про правила професійної етики для суддів Конституційного суду України [*Opinion on the Rules of Professional Ethics of the Judges of the Constitutional Court of Ukraine*], п.92; Європейська комісія з питань демократії через право (Венеційська комісія), Висновок про Кодекс етичної поведінки суддів (Болгарія), CDL-AD(2024)004, 15 березня 2024 року, п.30;

залежно від обставин, водночас наголошуючи на необхідності дотримуватися особливої обережності стосовно рекламних або маркетингових заходів з боку юристів чи юридичних осіб, які можуть виступати в судах.⁹⁴ Бангалорський принцип 4.1.4 у цьому контексті, що «[а] суддя та члени його сім'ї не мають права просити про будь-які подарунки, заповіти, позики чи послуги, а також приймати їх, у зв'язку з будь-якими діями, які суддя вчинив, має вчинити або не вчинив у рамках виконання своїх судових обов'язків».

64. Включення чітких етичних рекомендацій щодо подарунків та гостинності сприятиме підвищенню узгодженості Кодексу та зміцненню його превентивної функції, не поєднуючи при цьому етичні стандарти з дисциплінарною чи кримінальною відповідальністю. Чітке згадування подарунків та гостинності допоможе суддям орієнтуватися в ситуаціях, які, хоча й не досягають порогу незаконності, проте мають етичне значення, а також забезпечить більшу відповідність Кодексу міжнародно визнаним стандартам щодо доброчесності суддів та боротьби з корупцією.

РЕКОМЕНДАЦІЯ J.

Ввести чіткі етичні рекомендації щодо подарунків та гостинності — у Кодексі або в Коментарі — з роз'ясненням того, що судді та члени їхніх сімей не повинні ні просити, ні приймати подарунки, вигоди чи гостинність у зв'язку з виконанням судових обов'язків, а також підкреслити, що навіть незначні подарунки чи гостинність можуть викликати етичні застереження залежно від їхнього джерела, контексту та сприйняття, відповідно до міжнародно визнаних стандартів.

7.4. Ефективне застосування Кодексу суддівської етики

65. І нарешті, важливо вжити заходів для ефективного впровадження Кодексу. Важливим елементом цього є проведення регулярних навчальних заходів з питань судової етики для всіх суддів,⁹⁵ причому слід зазначити, що участь у таких заходах, як правило, має бути добровільною.⁹⁶

[КІНЕЦЬ ТЕКСТУ]

94 *Болонсько-Міланський глобальний кодекс суддівської етики*, Прийнято на Міжнародній конференції незалежності судової влади, що проводилася у червні 2015 року в Болонському університеті та в Міланському університеті Бокконі, п. 5.2.14 і 5.2.15

95 Зверніть увагу, що Стаття 10 Основних принципів ООН незалежності судових органів передбачає належну підготовку суддів. Держави-учасниці ОБСЄ також зобов'язалися звертати особливу увагу на ці принципи, забезпечуючи незалежність судової влади (див. пар. 19.2 (iv) Документу Московської наради ОБСЄ (1991)).

96 Стаття 7.5, Заходи для ефективного впровадження Бангалорських принципів поведінки суддів, Суддівська група з питань зміцнення доброчесності судових органів (2010).